

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра всесвітньої історії

На правах рукопису

СКЛЕЗЬ ВІКТОРІЯ ВАСИЛІВНА

**ЮЗЕФ ПІЛСУДСЬКИЙ: СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА
ДІЯЛЬНІСТЬ**

Спеціальність: 014 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

Освітньо-професійна програма «Середня освіта. Історія, правознавство»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
Хлібовська Ганна Миколаївна
кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри всесвітньої історії

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри _____

від _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

(_____) _____

ЛУЦЬК-2024

Анотація

Склезь В. В. Юзеф Пілсудський: суспільно-політична діяльність кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Біографістика займає чинне місце в сучасних історичних студіях. У нових навчальних модельних програмах для учнів закладів загальної середньої освіти цим питанням також приділено достатню увагу.

Магістерська робота присвячена дослідженню життя і суспільно-політичній діяльності видатного польського державного діяча, військового лідера Юзефа Пілсудського. Звернено увагу, що ця історична особа і донині викликає неоднозначні судження як у фаховому історичному середовищі, так і серед широкого загалу. Він був однією з ключових постатей у відновленні Польської держави після завершення Великої війни, а також впливовим учасником подій, пов'язаних із становленням української державності в період Української революції 1917–1921 років та міжвоєнного часу.

Зазначено, що на формування світогляду політика вплинуло кілька факторів. Насамперед родина, освіта, його громадська діяльність у молоді роки. Переконання Юзефа Пілсудського поєднували соціалістичні ідеї, досить популярні на початку ХХ століття, які передбачали творення соціально справедливого суспільства, та націоналізм, який був актуальним для польської суспільно-політичної думки.

У роботі виокремлено основні періоди діяльності Юзефа Пілсудського. Зокрема, його участь у боротьбі за незалежність Польщі, становленні Другої Речі Посполитої, як держави, внеску в реалізацію політики «санації». Розглянуто його авторитарний підхід до управління державою після Травневого перевороту 1926 року, який, хоча й був спрямований на стабілізацію політичної ситуації, часто супроводжувався обмеженням демократичних свобод.

Окремою дослідницькою проблемою є формування рекомендацій щодо використання матеріалу магістерської роботи на уроках історії в 10 класах закладах загальної середньої освіти та позакласній діяльності.

За результатами роботи зроблено наступні висновки. Дослідження життя і діяльності Юзефа Пілсудського займає чинне місце в історичних студіях і загалом носить апологетичний характер. Юзеф Пілсудський відіграв визначальну роль у творенні Польської держави та її подальшому становленні. Сформовано методичні рекомендації щодо вивчення життя і діяльності політика у шкільному курсі історії.

Ключові слова: біографістика, Юзеф Пілсудський, Польська держава, шкільний курс історії, суспільно-політична діяльність, санація.

Annotation

Sklez V. V. Józef Piłsudski: Socio-Political Activities
Master's Thesis for the Degree of “Master”

Biographical studies hold a significant position in contemporary historical scholarship. This subject also receives due attention in modern educational model programs for secondary school students.

The master's thesis is dedicated to exploring the life and socio-political activities of the prominent Polish statesman and military leader Józef Piłsudski. It is noted that this historical figure still evokes diverse opinions within the professional historical community as well as among the general public. He was a key figure in the re-establishment of the Polish state following the end of the Great War and played a substantial role in the events surrounding the establishment of Ukrainian statehood during the Ukrainian Revolution of 1917–1921 and the interwar period.

Several factors that influenced Piłsudski's worldview are identified, including his family, education, and early public activities. Józef Piłsudski's beliefs combined socialist ideas, which were popular in the early 20th century and aimed at building a socially just society, with nationalism, a theme central to Polish socio-political thought.

The thesis outlines the primary phases of Piłsudski's career, specifically his role in Poland's struggle for independence, the establishment of the Second Polish Republic, and his contributions to the “Sanation” policy. His authoritarian approach to state governance following the May Coup of 1926 is examined, emphasizing that while aimed at political stabilization, it frequently involved the restriction of democratic freedoms.

A particular research focus involves developing recommendations for using the thesis material in teaching history to 10th-grade students in secondary education and extracurricular activities.

The thesis concludes with several findings. The study of Piłsudski's life and activities holds a prominent place in historical research and is generally characterized by an apologetic tone. Józef Piłsudski played a decisive role in the formation of the Polish state and its subsequent development. Methodological recommendations have been formulated for incorporating the study of Piłsudski's life and activities into the school history curriculum.

Keywords: biographical studies, Józef Piłsudski, Polish state, school history curriculum, socio-political activities, Sanation.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1 Джерела та історіографія дослідження	7
1.2 Методи дослідження	14
РОЗДІЛ 2. ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА ПОЛІТИЧНА КАР’ЄРА ЮЗЕФА ПІЛСУДСЬКОГО.....	17
2.1 Політичне становлення Юзефа Пілсудського	17
2.2 Ідеологічні погляди Юзефа Пілсудського: поєднання соціалізму і націоналізму	26
РОЗДІЛ 3. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ПРАКТИКА ЮЗЕФА ПІЛСУДСЬКОГО.....	37
3.1 Боротьба за незалежність Польщі та роль Юзефа Пілсудського у відновленні державності	37
3.2 Режим «санації».	40
РОЗДІЛ 4. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ТЕМИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ.....	52
4.1. Біографістика в історичній освіті	52
4.2 Методи навчання теми в 10 класі закладів загальної середньої освіти ..	56
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасній історичній науці біографії історичних діячів займають чільне місце як в теоретичних, так і прикладних дослідженнях. Біографічні студії дозволяють глибше пізнати сутність та особливості історичних явищ і процесів та визначити роль у них історичних осіб.

Кожна держава має своїх героїв, котрі чинили значний вплив на її долю. Однією з таких постатей в історії Польщі є Юзеф Пілсудський — легендарний, хоча і контрверсійний лідер Другої Речі Посполитої. Його життя і суспільно-політична діяльність відбувалися в умовах значних трансформацій в Європі, пов'язаних зокрема з Великою війною, розпадом імперій, творенням національних держав.

В історії Польщі цей період характеризувався відновленням державності, втраченої наприкінці XVIII століття в результаті трьох поділів. Важливу роль у становленні країни відігравали процеси консолідації суспільства, формування пріоритетів внутрішньої і зовнішньої політики, задоволення нагальних потреб соціуму. В усіх цих подіях брав участь Юзеф Пілсудський. Дослідження його суспільно-політичної діяльності визначило актуальність теми. Постать Юзефа Пілсудського вивчається в шкільному курсі всесвітньої історії та історії України. Використання сучасних методик навчання учнів в закладах загальної середньої освіти сприяє дослідженню ролі особи в суспільстві, сприяє формуванню предметних компетентностей.

Метою дослідження є характеристика життя і діяльності Юзефа Пілсудського, визначення його впливу на історичну долю держави та формування методичних рекомендацій для вивчення означеної теми в шкільному курсі історії.

Для реалізації поставленої мети визначено такі завдання:

- з'ясувати історіографію та джерельну базу теми;
- визначити умови формування світогляду Юзефа Пілсудського;
- розкрити його роль у відродженні незалежної Польської держави;

- дослідити причини усталення авторитарної влади в період «санації»; сформувані методичні рекомендації при вивченні особи Юзефа Пілсудського в шкільному курсі історії.

Об'єкт дослідження: Польська держава за доби міжвоєнтя.

Предмет дослідження: життя, ідейні переконання, політична діяльність, Юзефа Пілсудського та методика вивчення означеної теми в шкільному курсі історії.

Хронологічні межі роботи охоплюють 1867–1935 роки — дати життя Юзефа Пілсудського.

Практичне застосування отриманих результатів. Отримані результати дослідження можуть бути використані здобувачами вищої освіти при підготовці різних форм самостійної роботи. Вони стануть в нагоді вчителям закладів загальної середньої освіти при розгляді тем, передбачених Навчальною програмою для закладів середньої освіти «Історія України. Всесвітня історія. 6 – 11 класи» тем для 10 класу. Зокрема у розділ 1 «Передумови Першої світової війни. Війна та революції» — тема «Розпад імперій і утворення нових незалежних держав в Європі»; у розділі 4 «Держави Центрально-Східної Європи» — тема «Відновлення польської державності. Становлення Другої Речі Посполитої. Переворот 1926 року»; у розділі 6 «Передумови Другої світової війни» — тема «Радянсько-советський пакт про ненапад (пакт Молотова-Ріббентропа) та його наслідки для світу»; у розділі 7 «Друга світова війна» — теми «Початок Другої світової війни», «Особливості окупаційного режиму. Рух Опору». В програмі з історії України діяльність Юзефа Пілсудського можна розглянути в таких темах: «Листопадовий зрив», «Утворення ЗУНР. Польсько-українська війна», «Варшавська угода. Війна УНР в союзі з Польщею проти більшовицької Росії», «Західноукраїнські землі у складі Другої Речі Посполитої»..

Структура кваліфікаційної роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, 4 розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Джерела та історіографія дослідження.

Історія Другої Речі Посполитої має значну джерельну базу, з-поміж якої варто виокремити ті, які стосуються життя і суспільно-політичної діяльності Юзефа Пілсудського. Звернемо увагу найперше на джерела особистого характеру: мемуари, спогади, автобіографії тощо. Маємо звертати увагу на порівняно суб'єктивний підхід в них до явищ і подій, в яких автор мемуарів приймав участь. Проте це тип джерел дає можливість краще зрозуміти епоху, настрої суспільства, повсякдення. 2021 року в Україні видруковано мемуари Юзефа Пілсудського під назвою «Мої перші бої» [82]. У них йдеться про мотиви його участі у соціалістичному русі, підпільне життя, членство в Польській Соціалістичній Partії та як очільника її бойової організації. В умовах тогочасної Російської імперії політичні партії соціалістичного змісту працювали в підпіллі. У спогадах розглядаються форми підпільної діяльності партії – пошук друкарень, створення мережі контрабанди, зберігання та розповсюдження газет тощо. Частина розповіді стосується першого бойового досвіду майбутнього Коменданта. Польські легіони, котрі брали участь у Першій світовій війні, воювали за звільнення польських земель від іноземних держав і створення незалежної Польської держави. Оскільки в тому часі боротьба поляків за державність співпала з аналогічними процесами в українських землях, відтак можна порівнювати ці процеси, використовуючи цей матеріал в шкільному курсі історії.

Окрему групу джерел становлять листи, промови і накази Юзефа Пілсудського, зібрані і укладені польським істориком Владиславом Малиновським [9]. Документи головно стосуються 1920 року, одного з найбільш драматичних періодів становлення Польської держави. Проте частина цих джерел стосується і наступних періодів польської історії. Вони сприяють розумінню його рішень, стратегії та політичних поглядів. Наприклад, у його промовах можна простежити риторичні стратегії, що

використовувалися для обґрунтування політичних рішень, а також основні теми, які піднімалися під час його перебування на чолі польської держави.

Епістолярій Юзефа Пілсудського, котрий представляє різні періоди його життя, дозволяє відслідковувати еволюцію політичних переконань і стратегії. До прикладу, листи, написані під час заслання в Сибір, демонструють зростаючий радикалізм автора і мотиви його переходу від націоналістичних до соціалістичних ідей [9].

Особистість Ю. Пілсудського, його рішення можливо оцінити через спогади соратників, котрі називали себе пілсудчиками. Зокрема спогади Ігнація Матушевського, прихильника Ю. Пілсудського, котрий належав до «групи полковників» містять інформацію, яка дає можливість ознайомитися з певними особистісними рисами Коменданта, зрозуміти як неформальні аспекти його політики, так і як внутрішні конфлікти в середовищі польських політичних діячів, визначити тактику і стратегію політичного маневрування. До речі Ігнацій Матушевський був полковника піхоти Війська Польського, відомими політиком, дипломатом, очільником Міністерства фінансів Другої Речі Посполитої. Він співпрацював з певний час з Ю. Пілсудським і був прихильником його політики. Безперечно варто враховувати певну долю суб'єктивізму у цих мемуарах, проте водночас вони містять цінну інформацію щодо того часу. В спогадах є інформація, що поняття «пілсудчик» з'явилося в 1914 році. Початково так називали особу, котра служила під керівництвом Коменданта. Проте згодом, під впливом динамічних політичних подій еволюціонувало і набуло нового значення. Так, в програмному документі «Уряду і Війська», оприлюдненого в січні 1919 року було записане поняття «пілсудчики» [6]. Отже, за Ігнацієм Матушевським, «пілсудчик» мав відповідати чотирьом критеріям: по-перше — позитивне ставлення до Юзефа Пілсудського; по-друге — відношення до незалежності Польської Республіки; по-третє — ставлення до держави; по-четверте — зречення політичного доктринерства на користь реальної політики» [6].

Цінним історичним джерелом є спогади Здзіслава Грохольського про зустріч Симона Петлюри та Юзефа Пілсудського у місті Вінниця в травні 1920 року, уривки з яких були опубліковані на фейсбук-сторінці Юзефа Грохольського. Цей період означився налагодженням діалогу між Другою Річчю Посполитою та Директорією УНР щодо вироблення спільної стратегії для боротьби з більшовиками. В той час Вінниця була тимчасовою столицею УНР. Позаяк Здзіслав Грохольський займав посаду польського комісара Землі Подільської, тому й брав участь у прийомі Ю. Пілсудського у місті. В спогадах описано перші враження від статної, красивої і сильної постаті Юзефа Пілсудського. Попри порозуміння між обома очільниками, польський лідер досить різко відповів лідеру Директорії Симону Петлюрі на його слова про суворі випробування, які очікують народ в критичний період його історії [80]. Ю. Пілсудський вважав, що завдання керівника держави полягає в тому, щоб відкинути особисті вподобання і об'єднати суспільство навколо визначальної мети.

З-поміж інших джерел були використані також законодавчі акти Польської Республіки, насамперед Конституція держави, прийнята 1921 року, інші офіційні документи, такі як протоколи засідань уряду, укази, прийняті під керівництвом Юзефа Пілсудського. Вони дозволяють простежити зміни в політиці держави та його реформаторську діяльність. До прикладу, аналіз матеріалів, пов'язаних з реалізацією політики санації, дозволяє оцінити масштаб і характер реформ, спрямованих на оздоровлення польської економіки і політичної системи [78].

Формуванню громадської думки сприяла преса, яка назагал була досить різноплановою у Польщі. Преса відігравала важливу роль у висвітленні діяльності Юзефа Пілсудського, стан справ у певні періоди Польської історії. Аналіз статей, що публікувалися у польських газетах, таких як «Час» і «Нова Реформа», дозволяє побачити, як його політика сприймалася різними соціальними групами та реакцію суспільства на реформи ініціатором яких він був. Зокрема, краківська преса зазвичай

розкривала успіхи і виклики політики санації, а також на внутрішньополітичній боротьбі у міжвоєнний період. Детально зміст статей та повідомлень польської преси проаналізовано у науковій розвідці Єжи Сеньова «Діяльність Юзефа Пілсудського під час I Світової війни в світлі краківської преси (1914 – 1918)» [81]. З-поміж друкованих видань історик виокремлює газети «Час», «Нова Реформа», «Вперед», «Голос Народу», «Газета Краківська», «Ілюстрований Щотижневик Польський» та видання, а також пресу політичних партій: селянської «Пяст», католицької «Правда», що друкувалися продовж усієї війни, тощо [81]. Постає Юзефа Пілсудського постає у різному світлі: від сприйняття його діяльності до заперечення, проте, попри все, визнається його лідерство в суспільстві.

Для розкриття окремих сюжетів польської історії за доби міжвоєнтя використано різноманітну статистичну інформацію.

До джерел варто зарахували Навчальну програму з «Всесвітньої історії» та «Історії України» для 6–11 класів закладів загальної середньої освіти та підручники з «Всесвітньої історії» та «Історії України» для закладів загальної середньої освіти. Міністерство освіти і науки України пропонує загальноприйняті навчальні програми, тобто нормативний документ. Однак учитель має повне право вільно обирати, форми, методи та засоби навчання, котро відповідатимуть досягненню поставленої мети і завдань. Учитель обмежений лише Державним стандартом, в якому йдеться про основні компетентності, якими учень повинен оволодіти.

Джерельна база дає можливість вивчити суспільно-політичну діяльність та сформувані методик навчання означеної теми в шкільному курсі історії..

Юзеф Пілсудський є однією з ключових постатей в історії Польщі ХХ століття. Польські історики зафіксували життя, ідеї та політичну діяльність «Коменданта», як його часто називали, у численних наукових розвідках, як біографічного характеру, так і в монографіях більш узагальнюючої тематики, що відображають процеси творення Польської держави, її становлення та

функціонування у міжвоєнний період.

Досить різноманітними є дослідження біографічного характеру. 1989 року вийшла тритомна монографія Вацлава Єнджевіча «Хроніка життя Юзефа Пілсудського 1867 – 1935». [5]. Означене дослідження є унікальним з огляду на те, що власне сам автор був свідком і активним учасником політичних подій першої половини ХХ століття. Його військова і політична кар'єра як члена Польської Військової Організації почалася в 1914 році. В 1928 році він обіймав посаду міністра закордонних справ Другої Речі Посполитої, отже, тісно співпрацював із Маршалком. Праця містить значну джерельну базу і, до речі, сама може слугувати історичним джерелом. Виклад матеріалу відповідає назві роботи, тобто подана детальна хроніка подій діяльності Юзефа Пілсудського з судженнями автора щодо окремих подій. Зазвичай вони мають виважений характер. Домінуючим підходом є боротьба за відновлення Польщі та її розвиток у міжвоєнний період.

1998 року в Україні надрукована робота Мечислава Прушинського «Драма Пілсудського. 1920» [76]. Її автор – польський журналіст, що походив з Волині. Родина Прушинських виїхала в 1919 році з України. В дослідженні М. Прушинського вперше розглянуто українське питання в повоєнній тогочасній політиці, розповідається про співпрацю з українською меншиною в Польщі. Він підтримував її економічні та культурні вимоги, наприклад, відкриття у Польщі українського університету. У 1938 році на сторінках найпопулярнішого тижневика польської інтелігенції «Літературні відомості» опублікував ґрунтовну статтю «Українське питання в Польщі», в якій порівнює становище українців у Польщі зі становищем поляків у Галичині до 1914 року [76].

У монографії «Юзеф Пілсудський. 1867 – 1935», написаної відомим польським істориком Анджеєм Гарліцьким розкривається панорама життя, ідеї та політичної діяльності Начальника держави Юзефа Пілсудського [7]. Автор уникає оцінкових суджень щодо особи політика і військового. Натомість пропонується порівняно детальний виклад суспільно-політичних

подій в Польській державі. Виокремлюються найбільш драматичні події того часу і відповідно реакція на них Юзефа Пілсудського.

1998 року з'явилося дослідження Антонія Положинського «Юзеф Пілсудський – «розвінчана легенда». В роботі представлено контрверсійні оцінки діяльності політика, спроба переглянути окремі його рішення, зокрема в період режиму санації. Тобто автор відійшов від апологетичної оцінки ролі Юзефа Пілсудського.

Змістовною є наукова розвідка Влодзімежа Сулея «Юзеф Пілсудський». [78]. В науково-популярному виданні Дарії та Томаша Наленчів «Юзеф Пілсудський – легенди та факти» детально проаналізовано життя і діяльність державного діяча і політика. Монографія була розрахована на значне коло читачів. Використовуючи різноманітні джерела, автори здійснили спробу пояснити походження окремих легенд його життя, довести, або спростувати їх.

Однією з останніх, широко відомих біографій Юзефа Пілсудського, є «Юзеф Пілсудський: від революціонера до Маршалка», написана Вольфгангом Темпліном в 2024 році.

З-посеред наукових праць більш широкої тематики, в яких діяльність Юзефа Пілсудського розглядається на тлі подієвої історії, важливою була праця американського історика, професора історії та політології Колумбійського університету Джозефа Ротшильда «Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами». У розділі «Польща» автор розмірковує про причини ослаблення Польської держави, що у XVIII столітті спричинили її занепад, і продовж років бездержавності були фантомними болями польської еліти, яка шукала шляхів її відновлення. Історик зазначає, що політичне життя у відновленій після 1918 року Польщі було сильно забарвлене прагненням уникнути надалі помилок [77, с. 41]. Характеризуються два протилежні погляди на майбутнє держави, представлені Романом Дмовським, визнаним лідером правого політичного табору і Юзефом Пілсудським – беззаперечним авторитетом лівого табору.

Історик зазначає, що розбудова міжвоєнної Польщі на початковому етапі відбувалася в жорстокому протистоянні цих двох таборів, у якому Ю. Пілсудський став переможцем. Попри те, вже з другої половини 1930-х років він все ж таки реалізовував програму Р. Дмовського, особливо в частині відношення до національних меншин [77, 59 – 60]. Автор уникає характеристики особистих якостей Юзефа Пілсудського, проте вказує, що очевидно є той факт, що політика Другої Речі Посполитої доби міжвоєнннн формувалася в межах розуміння Начальника держави. Його опоненти лякалися геополітичної ситуації, тому готові були довірити йому порятунок Польщі. Харизма Юзефа Пілсудського та його політичний стиль напівдемократії чи напівдиктатури утримували Польщу в межах певної політичної лінії. Але після його смерті в 1935 році ця лінія зруйнувалася. «Ох ці мої генерали. Що вони зроблять з Польщею після моєї смерті?», – говорив Юзеф Пілсудський Янушеві Єнджеєвічу в квітні 1934 року [78, с. 481].

Тімоті Снайдер у роботі «Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь. 1569 –1999» навпаки вдається до характеристики особистих рис характеру Юзефа Пілсудського та їхнього впливу на оточення і політику. В його версії Ю. Пілсудський почувався критично самотнім у своїх переконаннях, а також ізольованим від власного народу. Історик стверджує, що Ю.Пілсудський був самотній у своїй політиці «загравання» з різними політичними силами і вона, загалом, не привела Польщу до позитивного результату чи значного успіху між двома світовими війнами [79, с. 149].

Отже, історіографічна традиція дає підстави стверджувати про неоднозначну оцінку діяльності Юзефа Пілсудського. Дискусія щодо окремих періодів життя і діяльності Маршалка, військового міністра триває і донині. І це є закономірно, коли йдеться про політика, котрий сприяв відновленню польської державності і становленню Другої Речі Посполитої у досить складний період її існування.

В польській історіографії підкреслюється значущість Юзефа Пілсудського як національного героя, котрий відіграв вирішальну роль у

відновленні незалежності Польщі. Його військова діяльність, організація польських легіонів та реформи, проведені після здобуття незалежності, розглядаються як основні фактори історичної спадщини політика. Акцентується увагу на його харизматичному лідерстві, здатності об'єднувати різні політичні групи навколо спільної мети та забезпеченні стабільності у складний міжвоєнний період.

Водночас в порівняно новіших наукових розвідках пропонується критичний погляд на діяльність Юзефа Пілсудського. Зокрема, зацентрована увага на його схильності до авторитаризму, обмеженні демократичних свобод і використанні політики санації для зміцнення своєї влади. Вони піднімають питання про відповідність його методів демократичним ідеалам і про те, наскільки його політика відповідала потребам тогочасного суспільства.

Інші критики зосереджуються на характеристиці політики щодо дотримання прав національних меншин у міжвоєнній Польщі, піддаючи сумніву ефективність політики Юзефа Пілсудського щодо забезпечення прав національних меншин та інтеграції різних етнічних груп у державну структуру.

Джозеф Ротшильд і Норман Дейвіс, розглядають діяльність Юзефа Пілсудського в контексті загальноєвропейських процесів, підкреслюючи його роль у протидії радянській експансії, а також його внесок у створення системи колективної безпеки в Європі. Аналіз міжнародної реакції на дії Юзефа Пілсудського, його дипломатичні кроки та військові ініціативи дозволяли розкрити взаємовідносини Другої Речі Посполитої як Центрально-Східній Європі, так і з великими європейськими державами.

1.2 Методи дослідження

Методологія дослідження базується на комплексному аналізі, що поєднує загальнонаукові та спеціальні історичні, які уможливили розкриття різних аспектів суспільно-політичної діяльності Юзефа Пілсудського.

Принцип історизму дозволив розглянути причини, перебіг і наслідки подій з врахуванням історичних фактів. Застосування принципу історизму дало змогу описати основні аспекти життя і діяльності Юзефа Пілсудського, розкрити тогочасний історичний фон, який формував особистість політика.

Принцип об'єктивності дозволив з певною мірою неупередженості розглянути суперечливі моменти життєвого шляху історичного діяча.

Застосування проблемно-хронологічного методу здійснювалося при характеристиці основних явищ і подій, до яких був причетний Юзеф Пілсудський. Його використання сприяло виокремленню найбільш суттєвих моментів історії Другої Речі Посполитої, кожен з яких розглянуто в хронологічній послідовності відповідно до означеного історичного періоду. Метод дає змогу узагальнити, систематизувати, описати та датувати час появи певної проблеми та стан її вирішення.

Історико-системний метод допомагає систематизувати і описати явища соціального буття, аби представити реакцію тогочасного польського суспільства на ідеологію і практику Юзефа Пілсудського. Застосування історико-системного методу у роботі дозволило описати системні явища, які формувалися в результаті діяльності влади.

Історико-порівняльний метод дозволяє здійснювати порівняння різних аспектів життя соціуму, його менталітет, вподобання. Його застосування дозволило провести порівняльний аналіз історіографічних підходів, виявити відмінності у висвітленні постаті Юзефа Пілсудського в польській та зарубіжній історіографії, а також зрозуміти, як історичні події та політичні контексти впливали на оцінки його діяльності.

Критичний метод застосовувався при характеристиці джерел, щоб виявити упереджене ставлення авторів. Це стосується, зокрема, спогадів соратників Коменданта, які можуть містити ідеалізовані оцінки діяльності Юзефа Пілсудського. Особливу увагу приділено оцінці автентичності джерел і контексту їхнього створення. Для цього було застосовано аналіз джерел

різного походження: спогади, приватний епістолярій, пресу, що дало змогу виявити різні погляди на ті самі події.

Історико-психологічний метод включав оцінку особистих рис характеру Юзефа Пілсудського, таких як харизма, рішучість, здатність до стратегічного мислення, котрі були ключовими для його політичного успіху.

Задля більш повного розкриття означеної проблеми було застосовано міждисциплінарний підхід, поєднуючи методи історії, політології та соціології. Аналіз політичного лідерства Юзефа Пілсудського включав використання моделей, що описують харизматичне лідерство, а також методів вивчення соціальних рухів. Це дозволило виявити механізми мобілізації населення та визначити, як особисті якості Юзефа Пілсудського вплинули на політичну динаміку. Застосовувалися соціологічні підходи для оцінки впливу політики Юзефа Пілсудського на різні соціальні групи. Дослідження включало аналіз соціальної підтримки, яку він отримував від різних верств суспільства, зокрема, інтелігенції, селянства, робітничого класу.

Отже, використані методи дослідження історичної постаті Юзефа Пілсудського, дозволили охарактеризувати суспільно-політичну діяльність Юзефа Пілсудського, яка відбувалася в суперечливих умовах становлення та розвитку Польської держави у міжвоєнний період.

РОЗДІЛ 2. ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА ПОЛІТИЧНА КАР'ЄРА ЮЗЕФА ПІЛСУДСЬКОГО

2.1 Політичне становлення Юзефа Пілсудського

Історія боротьби Польщі за незалежність сповнена драматичних подій та героїчних вчинків. Після поділів Першої Речі Посполитої у XVIII столітті поляки стали підданими Австрійської та Російської імперій та Пруського королівства. Упродовж «довгого» XIX століття тривала боротьба польської шляхти за відновлення втраченої держави. Її основними подіями стали Листопадове повстання 1830 року та Січневе повстання 1863 року поляків у Російській імперії. Не дивлячись на поразки, вони засвідчили намагання еліти змінити чинну ситуацію, яка посилювала тиск збоку імперії та пригнічувала польські національні прагнення [26].

Формування поглядів Юзефа Пілсудського відбувалося в умовах неіснуючої Польської держави. Його дитинство та юність стали періодом формування характеру, ідеології та лідерських якостей, котрі пізніше стали визначальними в його політичній практиці.

Народжений 5 грудня 1867 року в сім'ї шляхтича в маєтку Зулові на території сучасної Литви, що на той час входила до складу Російської імперії, Юзеф Пілсудський з раннього віку відчував сильний вплив польської національної ідентичності та історії. Його батьки — Юзеф Вінцент Пілсудський та Марія, з дому Білецьких — сформували в домі атмосферу, в якій панували погляди шанування історії та культури Польщі. Відтак, сімейні традиції, освіта та історичні події кінця XIX століття сформували переконання в необхідності боротьби за незалежність Польщі [1].

Предки Юзефа Пілсудського були учасниками численних військових кампаній та національно-визвольних рухів, що сприяло формуванню сімейної ідентичності, заснованої на патріотизмі та боротьбі за незалежність.

Юзеф Пілсудський отримав ґрунтовну приватну початкову освіту під керівництвом матері та домашніх наставників. Зазвичай це була усталена

освітня традиція в шляхетських родинах того часу. Марія Пілсудська, освічена жінка, приділяла велику увагу навчанню своїх дітей, зосереджуючись не лише на академічних знаннях, але й на вихованні моральних цінностей та національної свідомості [2].

Знайомство Юзефа з польською історією, літературою та культурою відіграло визначальну роль у формуванні його інтелектуального та емоційного світу. Вплив сімейного виховання на Юзефа Пілсудського досить швидко проявився у його сміливості висловлювати власні думки, моральних принципах та готовності діяти заради сформованих ідеалів. Означені риси характеру згодом стали підґрунтям для його лідерських якостей та здатності об'єднувати навколо себе людей зі спільною метою [3].

Юнацькі роки Юзефа Пілсудського, період його життя від вступу до гімназії до арешту та заслання, стали часом інтенсивного інтелектуального розвитку, політичного усвідомлення та формування революційних поглядів, що пізніше визначили його як лідера і борця за незалежність Польщі [4].

Завершивши домашню освіту, Юзеф Пілсудський продовжив своє навчання у російській гімназії у Вільні. Цей час мав відчутний, або як стверджує більшість дослідників, переломний вплив у житті молодого гімназиста. Навчальний заклад дозволив Юзефу Пілсудському набути знання з європейської та польської історії, філософії, попри спроби влади перетворити гімназію на чинник зросійщення.

Поширеним явищем у цьому навчальному закладі, як і в інших на території Російської імперії стало створення нелегальних студентських гуртків. Зазвичай вони діяли таємно і стали ареною для обговорення ідей, що виходили далеко за рамки офіційної навчальної програми [5]. Саме тут Юзеф Пілсудський зміг зустрітися з іншими молодими людьми, які поділяли його невдоволення імперською політикою та виділялися прагненням до відродження польської державності.

В цей період і формуються політичні переконання Юзефа Пілсудського навколо ідеї відродження Польщі як незалежної, суверенної держави.

Зрештою не останню роль відіграв в такій спрямованості поглядів майбутнього політика його інтерес до праць як польських і зарубіжних революціонерів та мислителів. Юзеф Пілсудський особливо зацікавився соціалізмом, розглядаючи цю ідеологію не лише як теоретичну концепцію, але й як практичний інструмент боротьби проти імперської влади та національного гніту, котрий тяжів над поляками та іншими народами Російської імперії [6]. Зрештою, захоплення соціалізмом було в дусі того часу. Соціалізм став однією з найбільш поширених ідеологій, в основі якої лежала теза про побудову соціально справедливого суспільства, використовуючи різні методи: реформи, або революції.

Навчаючись у гімназії, Юзеф Пілсудський активно долучився до студентського руху, що набирив сили у Вільні. Він брав участь у організації лекцій, дискусій та зустрічей, де обговорювалися ідеї національної свободи, самовизначення та соціальної справедливості. Це був час, коли Юзеф Пілсудський зміцнював свої переконання та навички лідерства, розширюючи коло своїх прихильників. Його участь у націоналістичному польському русі, зокрема членство в Польська Соціалістична Партія (ПСП), почалася саме з досвіду, набутого під час діяльності у студентських організаціях. Він став одним з лідерів цих рухів, виступаючи за реформи та мобілізуючи підтримку серед молоді для майбутньої боротьби за незалежність [7].

Політична активність Юзефа Пілсудського не залишилася непоміченою російською владою. У 1887 році він був арештований за звинуваченням у змові з метою вбивства царя Олександра III і засланий на п'ять років до Сибіру. Перебування в засланні стало випробуванням для його переконань і характеру, але також і часом глибокої рефлексії та ідейного зростання.

Водночас, перебуваючи на засланні, він зустрівся з іншими політичними в'язнями та революціонерами, знайомився з їхніми ідеями. Заарештовані могли обмінюватися думками щодо різних питань тогочасної дійсності, планувати певні дії.

Важкі умови життя, ізоляція та певні обмеження, досить незначна інформація, яка доходила до арештантів стали справжнім випробуванням для революціонерів. Водночас вони загартовували їхню рішучість боротися за свободу Польщі. Цей період був вирішальним у формуванні революційних поглядів Юзефа Пілсудського та його переконань у необхідності активної боротьби проти імперського гніту. Він повернувся зі заслання, абсолютно переконаний в тому, що боротьба за незалежність Польщі має стати справою його життя, що зрештою призвело до його лідерства у боротьбі за незалежність Польщі [7]. В цьому його переконували і численні події, що відбувалися в імперії.

Кінець XIX століття став періодом значних політичних змін та національних рухів по всій Європі, що, безумовно, мало вплив на формування світогляду Юзефа Пілсудського. Політична ситуація в Російській імперії, статус Польщі в її складі, а також розповсюдження національних рухів у Європі створили унікальний історичний контекст, в якому молодий Юзеф Пілсудський почав формувати свої погляди та ідеологію [8].

У другій половині XIX століття Російська імперія переживала час глибоких внутрішніх трансформацій. Реформи Олександра II, зокрема скасування кріпацтва, утворення земств, міського самоврядування, судова, освітня та військова реформи мали позитивне значення, були спробами модернізувати країну, але водночас призвели до соціальної невизначеності та зростання невдоволення серед різних верств населення. Адже їх провели без реформи державного управління, тобто абсолютна монархія у формі самодержавства залишалася, громадянські права населення так і не отримало.

Означені реформи мали опосередкований вплив на Польщу, яка перебувала під російським владарюванням, викликаючи сподівання на поліпшення умов та більшу автономію. Однак, після повстання 1863 року Російська імперія посилила русифікаційні заходи в Польщі, що призвело до ще більшого тиску на польську культуру, мову та традицій. Ці дії не лише поглибили розрив між поляками та російською владою, але й спонукали

поширення національно-визвольних ідей серед польського населення, особливо молоді, до якої належав і Юзеф Пілсудський [9].

Кінець XIX століття був також періодом активізації націоналістичних рухів по всій Європі. Ідеї націоналізму, що розповсюджувалися серед європейських народів, пропагували самовизначення, суверенітет і право на національну незалежність. В умовах наростання кризових явищ у багатонаціональних імперіях і формування нових національних держав ці ідеї знаходили плідний ґрунт для розвитку. Спостерігаючи за цими рухами, Юзеф Пілсудський міг бачити практичне застосування та реалізацію ідей, які він вивчав та обговорював у своїх молодіжних колах. Визвольна боротьба інших народів надихали його та його однодумців у Польщі, підживлюючи їхнє прагнення до власної національної держави.

У переломний момент історії, коли Європа переживала розколи та народження нових національних ідеалів, молодий Юзеф Пілсудський не залишився осторонь від подій. Живучи під тягарем репресивного режиму Російської імперії, він став свідком та учасником періоду великих політичних потрясінь, що неминуче вплинуло на його світогляд і життєві орієнтири. Важкі умови під російським пануванням у Польщі, де будь-які прояви національної ідентичності зустрічалися жорстоким придушенням, виховали в Юзефі непохитну віру в необхідність змін [10].

На тлі цих випробувань польський діяч усвідомлював, що майбутнє Польщі не може будуватися на компромісах із загарбниками або півзаходах. Його власне бачення ролі Польщі на європейській арені формувалося під впливом глобальних подій та прикладів інших народів, які боролися за свою незалежність. Він з особливим захопленням спостерігав за національно-визвольними змаганнями, зокрема на Балканах та в Італії, де рухи за національне самовизначення демонстрували, що зміни можливі, і що маленькі нації можуть успішно відстояти свої права на міжнародній арені [9].

Ознайомлення з ідеями націоналізму та європейською політичною думкою сприяли формуванню у нього розуміння міжнародних процесів, дали

своєрідний інструментарій для їхнього аналізу. Усталилося переконання, що боротьба за незалежність Польщі повинна виходити за рамки збройної боротьби та охоплювати більш широке поле діяльності: політичну, культурну та соціальну мобілізацію всього народу. Водночас Юзеф Пілсудський розумів, що успішність цієї боротьби залежить не тільки від здатності поляків об'єднатися спільною метою, але й від здатності використати міжнародну ситуацію на користь польської справи.

Формуючи власну політичну стратегію і тактику боротьби, Юзеф Пілсудський намагався врахувати унікальні умови в Польщі, яка перебувала у складі трьох імперій, і відшукати можливості відновлення державності, які б відповідали як внутрішнім викликам, так і міжнародному контексту. Він став постулювати ідею, що для досягнення незалежності потрібно використовувати не тільки військову силу, а й дипломатичну вправність, політичну мудрість та культурну силу нації. Цей історичний період став своєрідним фундаментом, на якому Юзеф Пілсудський збудував свою політичну філософію та лідерство. Він не лише усталив себе як політика і військового діяча, але й як мислителя, здатного адаптуватися до змінних умов і вести за собою суспільство на шляху до великої мети – відновлення незалежної польської держави [2].

У формуванні ідентичності Юзефа Пілсудського, визначальною була його молодість, коли він, опинившись на перехресті історичних потрясінь та особистих переживань, розвинув націоналістичні та соціалістичні переконання, що стали основою його політичної ідентичності. У пошуках відповідей на складні питання свого часу, Юзеф Пілсудський посилено вивчав націоналістичні та соціалістичні ідеї, які стали основою для його політичної діяльності та ідеології. Спостерігаючи за соціальною несправедливістю та економічними нерівностями в імперії, зважаючи на значний національний тиск, він звернувся до націоналізму як до доктрини, що визнає право народів на самовизначення та суверенітет. Ці ідеї надихнули його на боротьбу за відновлення незалежної польської держави [7].

Одночасно Юзеф Пілсудський звернувся до соціалістичних ідей, які акцентували важливість рівності, соціальної справедливості та прав робітників. Проте, він бачив у соціалізмі не лише теоретичну модель суспільного ладу, але й практичний інструмент для боротьби проти експлуатації та гноблення, що існували в Російській імперії.

Літературно-публіцистичні твори мали величезний вплив на розвиток його ідей. Він вивчав праці, які розкривали ідеали свободи, незалежності та соціальної справедливості. Твори мислителів, таких як Міхал Бобжинський, який досліджував історичне значення польської нації, та Роман Дмовський, з його акцентом на національній солідарності, а також праці соціалістів, в яких аналізувалося капіталістичне суспільство та класова боротьба, значно поглибили його розуміння соціально-політичних процесів і стратегій боротьби.

Водночас особисті зустрічі та дискусії з однодумцями стали складовою його політичного розвитку. В нелегальних студентських гуртках та через участь у політичних рухах Юзеф Пілсудський зміг обмінюватися думками, вивчати різні точки зору та формулювати власну політичну позицію. Це був час, коли він не тільки поглиблював свої знання та усталював переконання, але й розвивав лідерські якості, вчився об'єднувати людей навколо спільної мети та надихати їх на боротьбу.

Процес становлення його як лідера звісно був тісно пов'язаний із його залученістю до активної політичної діяльності. Здатність акумулювати національні прагнення та соціальні вимоги, вміння мобілізувати та організувати людей навколо спільної мети проявилися досить зримо в участі у створенні та діяльності Польської соціалістичної партії, де він не лише постулював свої ідеї, але й діяв як координатор і стратег [7].

Випробування, з якими Юзеф Пілсудський зіткнувся, включно з арештом та засланням, лише загартували його відданість ідеї незалежності Польщі та розширили його розуміння комплексності боротьби за національне визволення. Ці досвіди, поєднуючись з його інтелектуальними пошуками та

політичною діяльністю, виробили в Юзефі Пілсудському глибоке розуміння історичних процесів та стратегічне бачення майбутнього Польщі, що зрештою визначило його як одного з ключових візіонерів та архітекторів відродження польської держави.

Перехід Юзефа Пілсудського від юності до дорослого життя був відзначений активним залученням до політичної діяльності, що відбивалося в його невгамовному прагненні до досягнення незалежності Польщі та соціальної справедливості. Після завершення освіти Юзеф Пілсудський не став пасивним спостерігачем політичних процесів, що розгорталися навколо. Натомість він активно включився в рухи, що вимагали радикальних змін у польському суспільстві та відновлення державності.

Юзеф Пілсудський почав політичну діяльність з організації зустрічей, де обговорювалися питання національної ідентичності, незалежності та самовизначення. Він став видатним оратором, чиї промови не лише висвітлювали актуальні проблеми, але й закликали до дій, сприяючи об'єднанню поляків навколо спільної мети. Намагаючись залучити на свою сторону більшість прибічників, Юзеф Пілсудський зайнявся публіцистичною роботою. Його статті, наповнені глибоким аналізом суспільно-політичного стану польських земель та ситуації в Російській імперії, викликали значний резонанс та сприяли формуванню національної свідомості серед читачів.

Окрім публіцистичної та організаційної діяльності, він досить ґрунтовно вивчав військову справу. Безперечно Юзеф Пілсудський усвідомлював, що боротьба за незалежність Польщі може вимагати збройної відповіді, тому прагнув здобути необхідні знання та навички. Обставини склалися таким чином, що інтерес до військової справи згодом став одним з ключових аспектів його лідерства, дозволивши йому ефективно організовувати військові формування та проводити операції, спрямовані на відновлення польської державності [5].

Важливим аспектом його формування як майбутнього військового лідера стало отримання військового досвіду. Після заслання до Сибіру, він

зосередився на військовій підготовці, вивчаючи тактику та стратегію військових дій, що пізніше дозволило йому ефективно керувати польськими військовими силами [9].

Природно на обраному шляху боротьби не все вдавалося. Упродовж цього періоду Юзеф Пілсудський зіткнувся з низкою перешкод та невдач. Зокрема він пережив кілька арештів та заслання, які зміцнили його рішучість і витривалість. Однак ці випробування лише посилили його переконання відданості справі, але й згуртували навколо нього однодумців, котрі поділяли його погляди та були готові йти за ним. Варто відзначити, що його перші значні досягнення в цій справі проявились у зростаючому впливі на польський національний рух. Здатність політика об'єднати різні політичні сили для досягнення спільної мети, сформувати організації, котрі можуть ефективно діяти на політичному та військовому фронті виявились абсолютно продуктивними у майбутній боротьбі. Ці досягнення визначили його як лідера, аналітика і стратега, здатного вести за собою націю задля досягнення незалежності, в боротьбі за її майбутнє [7].

Окрім політичної діяльності, Юзеф Пілсудський продовжив здобувати освіту, вивчаючи право та медицину, щоправда не завершив навчання із жодного з цих курсів через свою залученість до політичної боротьби.

Перші значні його досягнення на політичній ниві включали заснування Польської соціалістичної партії (ПСП), що стала одним із ключових інструментів у його боротьбі за незалежність. В арсеналі діяльності політика були такі форми боротьби як створення підпільних видань та організація страйків і демонстрацій, спрямованих проти російської окупаційної влади.

Однак, його діяльність не обійшлася без невдач, зокрема арештів та заслання, які тимчасово переривали його зусилля, але водночас зміцнювали його рішучість та відданість справі. Цей перехідний період у житті Юзефа Пілсудського відобразив його зростання як особистості, яка була готова взяти на себе відповідальність за майбутнє своєї країни. Його досвід, отриманий в юності та на ранніх етапах дорослого життя, підготував його до великих

викликів, з якими він зіткнеться у майбутньому, і забезпечив необхідним фундаментом для його історичної ролі в відродженні Польщі [11].

Отже, можна стверджувати що дитинство та юність Юзефа Пілсудського відіграли ключову роль у формуванні його особистості, політичних переконань та лідерських якостей, які зрештою визначили його внесок у відродження та незалежність Польщі. Його ранні роки життя, проведені в атмосфері шанування польської історії та культури, підкріплені особистим досвідом сприйняття несправедливості під російським імперіалізмом, заклали фундамент для його глибокої прихильності до ідеї відродження польської держави.

Юнацькі роки Юзефа Пілсудського, означені інтелектуальними пошуками та політичною активністю в гімназії та на студентських зборах, сприяли розвитку його націоналістичних та соціалістичних поглядів. Вони також визначили його бачення шляхів досягнення незалежності Польщі, яке базувалося не лише на політичній боротьбі, а й на соціальних реформах. Період дорослішання та перехід від юності до зрілих років був відзначений початком його активної політичної діяльності, набуттям освіти та військового досвіду. Ці роки були часом перших значних досягнень та невдач, кожна з яких внесла свій вклад у розвиток його лідерських якостей та вміння адаптуватися до змінних обставин.

2.2 Ідеологічні погляди Юзефа Пілсудського: поєднання соціалізму і націоналізму

Порівняно раннє захоплення Юзефа Пілсудського соціалістичними ідеями стало визначальним аспектом в його діяльності та політичному розвитку. Зростаючи в сім'ї із усталеними патріотичними традиціями, він був просякнутий почуттям національної ідентичності та опору російському імперському володарюванню. Знайомство Юзефа Пілсудського із соціалістичними рухами відбулося під час навчання в університетах Харкова

та Вільна, де він активно долучився до литовських та польських соціалістичних кіл. Участь Юзефа Пілсудського в соціалістичних рухах зумовлювалася насамперед його прагненням вирішити соціально-економічні проблеми, з якими стикалися робітничий клас і селянство в польських землях. Кінець XIX століття виявився періодом значних соціальних та економічних змін у Польщі, позначених індустріалізацією та урбанізацією. Вони створили політично свідомий робітничий клас, чисельність котрого постійно зростала. Юзеф Пілсудський, визнаючи потенціал цієї нової соціальної групи, бачив у соціалізмі засіб мобілізації мас для досягнення соціальної справедливості та національного звільнення [7].

Одним із важливих джерел впливу на Юзефа Пілсудського на початку його політичної діяльності була Польська соціалістична партія (ППС), заснована в 1892 році. Вона ставила завданням поєднати боротьбу за права робітників з боротьбою за незалежність Польщі — тобто це двоєдине завдання початково не зовсім сприймалося Юзефом Пілсудським. Його ранні роботи та промови відображають прихильність соціалістичним принципам. В їхній основі — боротьба за розширення прав і можливостей робітничого класу, перерозподіл земельної власності та створення демократичних інститутів. Ідеологічне формування Юзефа Пілсудського, як вже зазначалося, відбувалося під впливом соціалістичної літератури та революційних публіцистичних текстів. Визначальний вплив мали також праці польських активістів та мислителів, котрі наголошували на домінанті національної ідентичності в соціалістичній боротьбі. Постало розуміння, що звільнення польської нації, формування єдиної держави щільно пов'язане з соціальною емансипацією населення [42].

Підхід Ю. Пілсудського до соціалізму відрізнявся від марксистського соціалізму, який домінував у тогочасному міжнародному соціалістичному русі. Переважало радикальне марксистське крило, прихильники якого виступали за повалення чинного капіталістичного ладу, встановлення влади робітничого класу головно в результаті збройного повстання. Натомість

соціалізм Юзефа Пілсудського був національно орієнтованим і прагматичним. Він вважав, що першочерговою метою є досягнення національної незалежності, після чого можна буде проводити соціальні реформи для вирішення соціально-економічних проблем, що стоять перед польським народом. Ключовою відмінністю соціалізму - акцент на національній незалежності. Він стверджував, що без національного суверенітету польський робітничий клас залишатиметься пригнобленим під іноземним пануванням. Для Юзефа Пілсудського звільнення Польщі було передумовою будь-яких значущих соціальних змін. Це переконання змусило його визначити пріоритетом боротьбу за незалежність, розглядаючи її як необхідний крок до досягнення соціальної справедливості [43].

Юзеф Пілсудський також звертав увагу на роль робітничого класу в націєтворенні. Він стверджував, що робітничий клас і селянство мають вирішальне значення для національно-визвольного руху, адже вони становили більшу частину населення та найбільше потерпали від соціально-економічної несправедливості того періоду. Розглядаючи ці соціальні групи, він намагався створити широкий національний рух, здатний ефективно кинути виклик як іноземному пануванню, так і внутрішній нерівності. На відміну від багатьох соціалістів-марксистів, Юзеф Пілсудський мав намір співпрацювати з різними політичними силами задля досягнення своїх цілей. Він вірив у адаптацію соціалістичних принципів до конкретного історичного та національного контексту Польщі, а не в жорстке дотримання марксистської доктрини [44]. Цей прагматичний підхід допоміг створювати стійкі і ситуативні союзи з різними політичними групами, зокрема і з несоціалістичними націоналістичними організаціями, задля просування справи польської незалежності та соціальних реформ [45].

Соціалістичні ідеї знайшли своє відображення в різних політиках і діях протягом усієї його політичної діяльності. Одним із помітних аспектів його перебування на посаді була відданість земельній реформі. Бачивши глибоко вкорінену економічну нерівність у сільській місцевості в польських землях,

Юзеф Пілсудський підтримував земельні реформи, спрямовані на перерозподіл землі на користь селянства. Ці реформи були спрямовані на знищення великих маєтків і надання землі дрібним фермерам, тим самим зменшивши економічну міць земельної аристократії та вирішивши проблему бідності сільської місцевості. Окрім земельної реформи, Юзеф Пілсудський захищав права робітників. Він виступав за кращі умови праці, справедливу заробітну плату та право на об'єднання, а його політика була спрямована на збільшення можливостей робітничого класу та забезпечення їх участі в політичному та економічному житті країни. Також ці зусилля передбачали підтримку профспілок та впровадження трудового законодавства, яке захищало права робітників [46].

Уряд Юзефа Пілсудського також здійснював різні соціальні програми, спрямовані на подолання бідності та покращення рівня життя польського народу. Ці програми включали ідеї в галузі охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення, були покликані надавати соціальну рівність та справедливість. Покращуючи доступ до основних послуг, він намагався створити більш справедливе суспільство, де всі люди могли б користуватися перевагами незалежності. Проте ця реалізація соціалістичної політики діяла зіткнулася з низкою викликів та обмежень. Земельна реформа, наприклад, зустрічає опір з боку поміщиків та варто зазначити, що не завжди була повністю реалізована. Укорінені корисливі інтереси аристократії та складність сільськогосподарської економіки дедалі більше ускладнювали досягнення всеосяжного перерозподілу землі. Таким чином економічні обмеження та політична опозиція іноді перешкоджали ефективності соціальних програм, обмежуючи їхній вплив на значні верстви населення [5]. Незважаючи на ці виклики, зусилля Юзефа Пілсудського інтегрувати соціалістичні принципи у свою політику залишили по собі тривалу спадщину. Його відданість соціальній справедливості та національній незалежності стала прикладом для наступних польських лідерів і рухів, вплинувши на траєкторію польської політичної думки та практики. Завдяки

своєму унікальному синтезу соціалізму і націоналізму він продемонстрував, що боротьба за соціальне і національне визволення може зміцнити одне одного, заклавши тим самим основи соціально незалежної та справедливої Польщі. [7].

Розуміння польської нації Юзефом Пілсудським було глибоко вкорінене в почутті історичної тяглості та культурної ідентичності. Він вбачав у нації не лише політичну одиницю, а культурно-історичну спільноту, яка поєднана спільним досвідом, мовою і традиціями. Визначення польської нації, яке він дав, було індивідуальним і охоплювало всі етнічні та соціальні групи, що проживають в її історичних кордонах. Він розумів, що сила нації полягає в її різноманітності та здатності об'єднувати різні культурні та соціальні елементи під спільною справою.

Його націоналістичні ідеї перебували під глибоким впливом історичних постатей та подій, що підкреслювали стійкість і наполегливість польської ідентичності, не дивлячись на століття іноземного панування. Річ Посполита з її традиціями політичної свободи та багатоетнічним складом населення стала для нього важливим джерелом натхнення.

Він глибоко захоплювався такими історичними постатями, як Тадеуш Костюшко та Адам Міцкевич, котрі втілювали дух опору та прагнення до національного суверенітету [11]. Такі історичні події, як поділи Польщі та наступні повстання проти іноземного панування, глибоко сформували його націоналістичну ідеологію. Ці події зміцнили його віру у важливість національної незалежності та необхідність створення сильної, об'єднаної польської держави. Політик розглядав відновлення суверенітету Польщі як моральний та історичний імператив, який необхідний для збереження культурної спадщини нації та забезпечення її майбутнього процвітання [47].

Націоналізм і соціалізм Юзефа Пілсудського були тісно переплетені між собою, при цьому формуючи і доповнюючи один одного. Його націоналістичні переконання значно вплинули на його соціалістичні ідеї, підкреслюючи важливість національного визволення як передумови

соціальної справедливості. Юзеф Пілсудський стверджував, що без національної незалежності всі спроби, спрямовані на подолання соціальної та економічної нерівності, будуть марними, оскільки польський народ залишатиметься під іноземним гнітом [15]. І навпаки, його соціалістичні переконання сформували націоналізм, підкреслюючи роль робітничого класу і селянства в національній боротьбі. Він вважав ці групи основою нації, розширення прав і можливостей було критично важливим для досягнення та збереження національної незалежності [48]. Ю. Пілсудський гадав, що соціальна справедливість та економічна рівність необхідні для створення сильної та згуртованої національної спільноти, здатної протистояти іноземному пануванню та будувати процвітаюче майбутнє. Однак співвідношення між націоналізмом і соціалізмом Ю. Пілсудського не були позбавлені напруженості. Часом пріоритети національного визволення та соціальних реформ могли здаватися зовсім суперечливими. Наприклад, хоча він наголошував на необхідності національної єдності, соціалістична політика, яка весь час була спрямована на перерозподіл багатства і влади, часто наштовхувалася на опір усталених еліт, а це могло призвести до розриву цієї єдності. Юзеф Пілсудський вирішував ці суперечності, відстоюючи прагматичний підхід, який намагався збалансувати вимоги обох ідеологій. Приклади синтезу націоналізму і соціалізму діяча очевидні в його політичних діях і риторичі [49]. Він крок за кроком формулював боротьбу за незалежність у термінах соціальної справедливості, стверджуючи, що вільна Польща також має бути справедливим і рівноправним суспільством. Цей синтез виражається у відображенні його зусиль мобілізувати робітничий клас і селянство на національну справу, представляючи боротьбу за незалежність як спільну боротьбу за визволення і гідність.

Націоналізм Юзефа Пілсудського знайшов практичний вияв у різноманітних політиках та ініціативах, які були спрямовані на зміцнення польської незалежності та формування сильної національної ідентичності. Одним із основних напрямків була підтримка польської культури та освіти.

Усвідомлюючи важливість культурної ідентичності у державотворенні, він підтримував ініціативи з відродження та популяризації польської мови, літератури та історії. Ці зусилля були спрямовані на виховання почуття національної гордості та єдності, особливо серед молодого покоління. Ще один важливий критерій націоналістичної політики Ю. Пілсудського була його увага до розбудови сильної та незалежної польської армії. Він вважав, що боєздатна і лояльна армія необхідна для захисту нації від зовнішніх загроз і забезпечення її суверенітету. Він відіграв ключову роль в організації та керівництві польськими легіонами під час Першої світової війни, а пізніше, як глава держави, він ставив пріоритетом модернізацію та зміцнення збройних сил Польщі [50].

Націоналістичні ініціативи Юзефа Пілсудського також включали в себе зусилля щодо встановлення та зміцнення кордонів Польщі. Після Першої світової війни Польща зіткнулася з багатьма територіальними суперечками з сусідніми країнами. Він виступав і очолював військові кампанії, які спрямовані на захист територій, які він вважав невід'ємними для польської нації, таких як Східна Галичина та частини Литви і Білорусі. Ці зусилля були зумовлені його вірою у важливість історичних та культурних зв'язків у визначенні державних кордонів. Вплив націоналістичної політики Ю. Пілсудського на польську незалежність і національну ідентичність був надзвичайно глибоким. Його керівництво у критичний період відновлення Польщі як суверенної держави допомогло забезпечити незалежність країни та заклало основи сучасної польської держави. Бачення діяча інклюзивної та культурно багатой Польщі знайшло відгук у багатьох поляків, сприяючи зміцненню почуття єдності та мети, що мало вирішальне значення для виживання і розвитку країни [15].

Політична ідеологія Юзефа Пілсудського є унікальним синтезом соціалізму та націоналізму, гармонійно поєднуючи елементи обох ідеологій для створення комплексного бачення майбутнього Польщі. Ця ідеологічна інтеграція була обумовлена його вірою в те, що соціальна справедливість і

національна незалежність є цілями, які доповнювали одна одну. Він стверджував, що досягнення національного суверенітету є передумовою змістовних соціальних реформ, а соціально справедливе суспільство – необхідною умовою збереження національної незалежності [7].

Теоретичну основу синтезу поглядів Юзефа Пілсудського можна пояснити його ранньою замученістю до Польської соціалістичної партії (ППС) та його досвідому ширшому соціалістичному русі. З самого початку він усвідомлював, що доля польського робітничого класу і селянства не може бути відокремлена від боротьби за національне визволення. Боротьбу з іноземним пануванням і боротьбу з соціальною несправедливістю він розглядав як дві сторони однієї медалі. Це подвійне зобов'язання відображено на платформі ППС, яка прагне поєднати цілі прав працівників і національної незалежності.

Бренд соціалізму Ю. Пілсудського відрізняється від основного марксизму в кількох важливих аспектах. Якщо марксистки наголошували на першості класової боротьби та неминучості пролетарської революції, то Юзеф Пілсудський вважав, що національне питання не можна підпорядковувати класовим інтересам. Натомість він стверджував, що національна незалежність є важливим кроком до досягнення соціальної справедливості. На його думку, звільнення Польщі від іноземного панування створило б необхідні умови для подолання соціальної нерівності та проведення прогресивних реформ. Водночас його націоналізм був пройнятий глибоким почуттям соціальної відповідальності. Він бачив націю як спільноту, що поділяє спільні цінності та інтереси, в якій соціальна згуртованість і солідарність були першочерговими. Для нього сила нації полягає в її здатності об'єднувати різні соціальні групи навколо спільних цілей. Ця перспектива лежала в основі його зусиль з мобілізації робітничого класу та селянства для приєднання до національної боротьби, розглядаючи боротьбу за незалежність як колективну мету, яка виходить за межі класового розколу.

Практичне застосування Юзефом Пілсудським синтезу соціалізму та націоналізму можна побачити в різних подіях та політиці протягом його політичної кар'єри. Одним з яскравих прикладів є його керівництво Польськими легіонами під час Першої світової війни. Легіони, що спочатку були сформовані як частина австро-угорської армії, пізніше стали вирішальним інструментом у боротьбі за незалежність Польщі. Його здатність заручитися підтримкою різних соціальних груп, у тому числі робітників і селян, була вирішальним елементом у створенні грізної бойової сили. Ці зусилля ґрунтувалися на вірі в те, що національне визволення може бути досягнуте шляхом колективних дій, а військова боротьба є засобом досягнення як національних, так і соціальних цілей.

Іншим важливим прикладом є підхід Юзефа Пілсудського до земельної реформи після здобуття Польщею незалежності в 1918 році. Визнаючи глибоку економічну нерівність у сільській місцевості Польщі, він виступав за перерозподіл землі на користь фермерів. Політика була спрямована на ліквідацію великих маєтків і розширення можливостей дрібних фермерів, тим самим подолаючи бідність у сільській місцевості та сприяючи соціальній справедливості. Земельна реформа була зумовлена тим, що соціально справедлива Польща стане сильнішою, згуртованішою нацією, здатною протистояти зовнішнім загрозам і внутрішнім розколам. Інший приклад інтеграції соціалізму і націоналізму Юзеф Пілсудський мав на меті побудувати сучасну польську державу. Під час перебування на посаді глави держави Юзеф Пілсудський реалізовував різні соціальні програми, спрямовані на підвищення рівня життя польського народу. До них належать ініціативи у сфері охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення, спрямовані на сприяння соціальній рівності та зміцнення національної солідарності. Покращуючи доступ до основних послуг, вона прагнула створити більш згуртовану та стійку національну спільноту [5].

Порівняльний аналіз з іншими сучасними політичними діячами та рухами підкреслює особливість синтезу Юзефа Пілсудського. На відміну від

більшовиків у Росії, які надавали перевагу класовій боротьбі і намагалися встановити пролетарську диктатуру, він казав, що національна незалежність є передумовою для будь-яких значущих соціальних змін. Так само, на відміну від багатьох західноєвропейських соціалістів, які зосереджувалися насамперед на внутрішніх соціальних реформах, а також приділяв однакову увагу національному визволенню та соціальній справедливості. Ідеологічна інтеграція Юзефа Пілсудського також контрастувала з підходом Романа Дмовського та націонал-демократичного руху, який наголошував на етнічному націоналізмі і часто суперечив соціалістичним принципам. У той час як Р. Дмовський прагнув побудувати гомогенну польську національну державу, бачення Ю. Пілсудського було більш інклюзивним і багатоетнічним, що відображало його віру у важливість соціальної згуртованості та солідарності [13].

Синтез соціалізму та націоналізму Юзефа Пілсудського був унікальним та інноваційним підходом, який прагнув поєднати цілі національної незалежності та соціальної справедливості. Інтегруючи ці ідеології, він створив комплексне бачення майбутнього Польщі, яке наголошувало на важливості колективних дій, соціальної єдності та розширення можливостей усіх соціальних груп. Його спадщина продовжує впливати на польську політичну думку та практику, демонструючи незмінну актуальність його ідей у пошуках справедливої та незалежної держави. [26].

Отже, ідейна спадщина Юзефа Пілсудського була унікальним синтезом соціалізму та націоналізму, що дозволило йому сформувати цілісне бачення майбутнього Польщі. Поєднавши своє прагнення до національної незалежності з прагненням до соціальної справедливості, він створив політичну платформу, яку підтримали багато верств польського суспільства, включаючи робітників і фермерів. Цей підхід відрізняється від інших сучасних політичних ідеологій, які часто ставлять класові інтереси вище національних або, навпаки, етнічну чистоту вище соціальної рівності. Вплив Юзефа Пілсудського на польську історію є значущим і багатограним. Його

керівництво під час Першої світової війни та в перші роки після здобуття Польщею незалежності допомогло закласти основи сучасної польської держави. Проведення аграрної реформи, покращення умов праці та розвиток соціальних програм сприяли створенню більш справедливого та згуртованого суспільства. Юзеф Пілсудський також відіграв важливу роль у формуванні польської національної ідентичності, заснованої на історичному досвіді, культурній спадщині та суспільній солідарності. Варто зазначити, що його синтез соціалізму та націоналізму залишається актуальним і сьогодні. В умовах зростаючої політичної поляризації та соціальної нерівності багато країн прагнуть об'єднати різні соціальні групи навколо спільних національних цінностей. Ідеї Юзефа Пілсудського можуть слугувати натхненням для сучасних політичних рухів, які прагнуть поєднати прагнення до соціальної справедливості з почуттям патріотизму.

РОЗДІЛ 3. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ПРАКТИКА ЮЗЕФА ПІЛСУДСЬКОГО

3.1 Боротьба за незалежність Польщі та роль Юзефа Пілсудського у відновленні державності

Листопадове і Січневе повстання, як вже зазначалося стали визначальними подіями у польському національному русі XIX століття. Початком Листопадового повстання стало невдоволення політикою царя Миколи I, який порушував права поляків і обмежував автономію Королівства Польського, визначену рішеннями Віденського конгресу 1815 року. Хоча Листопадове повстання закінчилося поразкою, воно стало важливим моментом у формуванні польської національної свідомості та духу боротьби за незалежність. Так само Січневе повстання, яке спалахнуло після поразки Російської імперії в Кримській війні та посилення репресій з боку окупантів, стало вираженням рішучості поляків боротися за свободу та незалежність. Хоча це також закінчилося невдачею, це зміцнило національні зв'язки та патріотизм серед поляків [27]. Незважаючи на ці зусилля, Польща залишалася розділеною, що ще більше посилювало прагнення поляків до незалежності. Ситуація змінилася лише в XX столітті через потрясіння Першої світової війни. Розпад великих імперій в ході Першої світової війни, таких як Російська, Німецька та Австро-Угорська, сприяв відновленню незалежності Польщі.

11 листопада 1918 року, в атмосфері ейфорії та надії, було проголошено незалежність Польщі. Це була тріумфальна перемога польської нації, яка стала результатом багаторічних зусиль, жертв і відданості. Однак цей процес не був легким і рівномірним. Польщі довелося боротися не лише із зовнішніми загрозами, але й з внутрішніми політичними суперечками та національними конфліктами [28].

XX століття принесло Польщі послідовні спроби відновити і зміцнити свою незалежність. Після польсько-радянської війни, в якій Польщі довелося

захищати свої кордони від більшовицької агресії, країна зіткнулася з викликами реконструкції та модернізації. Правління Юзефа Пілсудського та період так званої Другої Речі Посполитої були часом спроб побудови сильної та незалежної польської держави.

Однак Польща також зіткнулася з новими загрозами, такими як зростання фашистських і нацистських рухів у Європі [29]. Необхідно зауважити, що боротьба за незалежність Польщі була тривалим процесом, який вимагав величезних жертв, рішучості та героїзму. Незважаючи на негаразди, поляки ніколи не відмовлялися від мрії про вільну і суверенну Польщу. Спадщина боротьби за незалежність є важливою частиною польської національної ідентичності та джерелом гордості і натхнення для наступних поколінь.

Юзеф Пілсудський, також відомий як маршал Польщі, був надзвичайно впливовою та суперечливою постаттю в історії Польщі. Його участь у боротьбі за незалежність і формування політичної системи Польщі після відновлення незалежності залишила помітний слід у національній історії Польщі. Одним із найпомітніших моментів його діяльності була участь у польсько-більшовицькій війні 1919-1921 років. Ця війна була не тільки захистом від більшовицької агресії, але й можливістю зміцнити незалежність Польщі. Ю. Пілсудський, як головнокомандувач польської армії, продемонстрував виняткове стратегічне та військове лідерство. Вирішальними для рішучої зупинки більшовиків і збереження незалежності стали бої під Варшавою та на Німані. Перемога у польсько-більшовицькій війні 1920 року, так зване «диво на Віслі» принесла Польщі стабільність і зміцнила її позиції на міжнародній арені[30].

Після закінчення польсько-більшовицької війни Юзеф Пілсудський взяв на себе роль формування політичної системи Польщі. Його ідеї та політичні концепції відіграли ключову роль у політичному житті Другої Речі Посполитої. Запровадження так званого режиму «санації» мало на меті реформування та стабілізацію країни за допомогою авторитарного правління.

Він вважав, що сильне керівництво необхідне для модернізації країни та побудови сильної держави. Однак методи маршала зустріли критику з боку деяких політичних і суспільних кіл. Обмеження громадянських свобод та авторитарні тенденції викликали спротив частини суспільства, особливо політичної опозиції [31].

Юзеф Пілсудський як політичний і військовий діяч також викликав сильні емоції і розбіжності. Його обожнювали і критикували. Його авторитаризм і прагнення до централізації влади викликали звинувачення в порушенні демократичних принципів і обмеженні політичного плюралізму. Однак слід зазначити, що для багатьох поляків він був символом надії та сили, які сприяли відновленню незалежності та зміцненню позицій Польщі на міжнародній арені [27].

Можна стверджувати, що роль Юзефа Пілсудського у боротьбі за незалежність Польщі та у формуванні політичної системи країни була надзвичайно важливою і багатогранною. Його діяльність залишила помітний слід у польській історії, досі викликаючи суперечки та дискусії серед істориків та громадськості. Він був одним з найважливіших національних лідерів в історії Польщі, який відіграв ключову роль у формуванні польської національної ідентичності та незалежної держави.

Отже, боротьба Польщі за незалежність і роль Юзефа Пілсудського в цьому процесі є невід'ємною частиною історії польського народу. Століттями поляки прагнули відновити свій суверенітет і незалежність, борючись із сепаратистами та гнобителями. Нажаль, упродовж багатьох років спроби відновити незалежність не вдавалися, але рішучість польського народу залишалася непохитною.

Двадцятье століття принесло остаточну перемогу в боротьбі за незалежність і 11 листопада 1918 року стало символом перемоги та надії для польського народу. Проте цей процес нелегкий, і Польща стикається з багатьма труднощами як зовнішніми, так і внутрішніми. Неоціненну роль у цій боротьбі звісно ж відіграв Юзеф Пілсудський. Його участь у польсько-

більшовицькій війні та запровадження режиму санації мали вирішальне значення для консолідації незалежної польської держави. Юзеф Пілсудський поєднав в собі якості політика і військового стратега. Його рішучість, стратегічний талант і лідерська харизма зробили його одним із найважливіших національних героїв польської історії. Однак постать діяча досі залишається дискусійною темою. Його політичні методи та запровадження диктаторського правління викликали змішані емоції та були предметом численних дискусій і дебатів. Проте його внесок у розвиток незалежної Польщі є незаперечним і залишається спадщиною польської національної ідентичності. Таким чином, боротьба Польщі за незалежність і роль Юзефа Пілсудського в цьому процесі були ключовими елементами польської історії, які визначили долю нації на покоління. Їхня спадщина є не лише натхненням для майбутніх поколінь поляків, але й нагадуванням про необхідність захищати суверенітет, свободу та демократію.

3.2 Режим «санації».

Після закінчення Першої світової війни Польща відновила незалежність у 1918 році, але зіткнулася з багатьма внутрішніми та зовнішніми проблемами. Тривалий період поділення Польщі між Російською, Німецькою та Австро-Угорською імперіями призвів до того, що в країні майже не було державного апарату, єдиної економічної політики та стабільної політичної системи. Відновлення незалежності означало, що Польща повинна швидко вирішити питання західного і східного кордону, створити ефективний уряд і відбудувати свою економіку, що зазнала значних руйнувань в ході Великої війни. Національні територіальні конфлікти, особливо з Німеччиною, більшовицькою Росією, Литвою, Чехословаччиною, ускладнювали процес встановлення стабільних кордонів.[7].

Польська політика цього періоду характеризувалася постійними внутрішніми конфліктами та нестабільністю. Різні політичні сили змагалися

за владу часто без чіткого плану дій. До польського уряду входили представники багатьох різних партій, що призводить до частих змін у кабінеті міністрів і паралічу державного управління [15].

Економічна криза, яка відбулася на тлі післявоєнної розрухи, лише погіршила ситуацію. Високий рівень інфляції, безробіття та соціальна нерівність підігрують невдоволення громадян, котрі не бачили перспективи покращити своє становище. У цей складний період у політику прийшов Юзеф Пілсудський, один із лідерів боротьби за незалежність Польщі, який мав власне бачення розвитку країни. Брав активну участь у революційному русі, багато років боровся за визволення Польщі від іноземного панування. Після закінчення війни і відновлення незалежності Польщі Юзеф Пілсудський став главою держави і фактичним лідером нової Польської Республіки. Однак у 1922 році він пішов у відставку, розчарований політичними інтригами та нестабільністю уряду. Його місце змінили різні політичні сили, які не завжди знаходили спільний голос і ефективно керували країною [7]. Здебільшого відбувалися суперечки навколо політичних питань. Економічній складовій приділялося менше уваги.

На початку 1926 року політична ситуація в Другій Речі Посполитій досягла критичної точки. Постійні урядові кризи, зростання соціальної напруженості та загроза економічного колапсу створили передумови для радикальних змін. У травні 1926 року, скориставшись цією нестабільністю, Юзеф Пілсудський здійснив переворот, відомий як «Травневий переворот». Використовуючи підтримку військових та значної частини населення, він повернувся до влади та проголосив курс на оздоровлення політичного життя країни, відомий як концепція «санації» [51].

Переворот 1926 року ознаменував початок нового етапу в історії Польщі, коли країна перейшла до авторитарного режиму, що дозволило швидше впроваджувати реформи та зміцнити державне управління.

Юзеф Пілсудський і його прихильники вважали, що для забезпечення стабільності та розвитку Польщі необхідно було позбутися політичної

корупції, встановити ефективну систему управління та провести ряд економічних і соціальних реформ. Основною передумовою політики «санації» стали нестабільна політична ситуація та економічною кризою, що охопила Польщу після завершення Першої світової війни. Відновлення незалежності, внутрішні конфлікти, соціальні проблеми та невдоволення населення створили необхідність для радикальних змін, які він втілював через свою політику оздоровлення країни [52].

Одним з основних принципів концепції «санації» стало формування режиму політичної стабільності. Юзеф Пілсудський прагнув створити ефективну систему управління, яка б не залежала від партійних інтересів і забезпечувала стабільність влади. Це передбачало усунення політичної корупції, запровадження жорсткого контролю за діяльністю державних органів та створення умов для чесних і прозорих виборів.

Економічні реформи були ще одним важливим компонентом «санації». Він вважав, що для відновлення економіки необхідно стабілізувати валюту, стимулювати розвиток промисловості та інфраструктури, підтримувати малий і середній бізнес. Важливим кроком у боротьбі з інфляцією та зміцненні економіки стало введення нової грошової одиниці — злотого. Розвиток інфраструктури, включаючи будівництво заводів, доріг і мостів, спрямований не тільки на поліпшення економічної ситуації, але й на створення нових робочих місць і підвищення рівня життя людей.

Досягнення соціальної справедливості також стало важливою складовою концепції санації. Юзеф Пілсудський прагнув покращити умови життя людей, боротися з соціальною нерівністю та забезпечити рівні можливості для всіх громадян. Це й проведення аграрної реформи, спрямованої на розподіл землі серед селян та створення необхідних умов для розвитку сільського господарства. Також запускається низка соціальних програм для підтримки малозабезпечених верств населення та розвитку систем охорони здоров'я та освіти[7].

Іншим важливим аспектом «санації» було зміцнення національної безпеки. Юзеф Пілсудський розумів, що без сильної оборони країна не зможе забезпечити свій суверенітет і безпеку. Тому було зроблено значні зусилля для зміцнення армії, модернізації військової техніки та підвищення рівня підготовки військових кадрів. Це мало на меті не лише захист країни від зовнішніх загроз, але й зміцнення внутрішньої стабільності.

Ідеологічний аспект концепції «санації» включав підтримку націоналізму та патріотизму. Він вважав, що зміцнення національної ідентичності та патріотичних цінностей є ключем до успіху країни. Це проявлялося у підтримці національної культури, історії та мови, а також у пропаганді ідей єдності та солідарності серед населення. Підтримка освіти та культури була важливим елементом цієї політики, оскільки вона сприяла формуванню національної свідомості та підвищенню рівня освіти серед населення [51].

Юзеф Пілсудський звертав увагу на гуманітарну складову розвитку польського суспільства, вважаючи, що відродження та розвиток польської культури є ключем до формування сильної національної ідентичності. Було створено умови для розвитку літератури, мистецтва, музики та театру. Держава активно підтримувала культурні проєкти, фінансувала культурні інституції та заохочувала митців до творчої діяльності. Це сприяло появі нового покоління польських письменників, художників і музикантів, які внесли значний внесок у культурне життя країни [55].

Чинне місце у гуманітарній політиці займали заходи з популяризації історії Польщі, зокрема організовано історичні виставки, створено музеї, споруджувалися пам'ятники визначним подіям та особистостям польської історії. Особлива увага приділялася подіям, що знаменували боротьбу за незалежність, зокрема і діяльності Юзефа Пілсудського, котрий став одним з головних символів національної боротьби [15].

Концепція «санації» Юзефа Пілсудського була комплексною програмою оздоровлення Польщі, що охоплювала політичні, економічні, соціальні та

ідеологічні аспекти. Вона мала на меті створення стабільної і ефективної системи управління, забезпечення економічного зростання та соціальної справедливості, зміцнення національної безпеки та підтримку національної культури і патріотичних цінностей [55].

Впровадження політики «санації» в Польщі розпочалося з Травневого перевороту 1926 року, коли Юзеф Пілсудський, використовуючи підтримку військових і значної частини населення, здійснив державний переворот і взяв владу в свої руки. Ця подія ознаменувала початок нового етапу в історії Польщі, коли країна перейшла від демократичних принципів до авторитарного режиму [56].

Важливим елементом реалізації політики санації є реформа судової системи. Він вважав, що незалежна та ефективна судова система є необхідною для забезпечення громадського порядку та довіри людей до держави. Здійснено низку заходів щодо вдосконалення професійної підготовки суддів, зміцнення їх незалежності та забезпечення справедливого судочинства. Це включає запровадження нових процедур та механізмів моніторингу у діяльності судів, а також посилення відповідальності за корупцію.

На економічному фронті політика «санації» була спрямована на стабілізацію економіки та стимулювання зростання. Одним з ключових заходів стало введення нової грошової одиниці – злотого, що дозволило подолати інфляцію і стабілізувати фінансову систему країни. Юзеф Пілсудський розумів, що без стабільної валюти економічний розвиток неможливий, тому цей крок став основою для подальших реформ. Одночасно було розпочато масштабні проєкти з розвитку інфраструктури, включаючи будівництво нових заводів, доріг, мостів та інших об'єктів. Це не лише сприяло економічному зростанню, але й створювало нові робочі місця та підвищувало рівень життя населення [56].

Політика «санації» включала також аграрні реформи, спрямовані на підтримку сільського господарства та покращення умов життя селян. Було

проведено розподіл землі серед селян, що дало можливість багатьом з них стати власниками власних господарств і підвищити свою економічну незалежність. фактично усталився розвиток фермерського господарства на селі, яке держава намагалася заохочувати [54]. Зокрема держава активно підтримувала сільське господарство через кредити, технічну допомогу та освітні програми, спрямовані на підвищення кваліфікації селян.

Соціальна політика «санації» була спрямована на поліпшення умов життя населення та забезпечення соціальної справедливості. Було запроваджено ряд соціальних програм, спрямованих на підтримку малозабезпечених верств населення. Новий імпульс отримали система освіти та охорони здоров'я. Задля підвищення освітнього рівня жителів країни та покращення їхнього медичного обслуговування було створено нові школи та університети, лікарні та медичні заклади [57].

Культурна та ідеологічна складова політики «санації» включала підтримку національної культури, мови та історії. Юзеф Пілсудський вважав, що зміцнення національної ідентичності та патріотичних цінностей є важливим елементом державної політики. Було проведено низку заходів з популяризації національної історії та культури, підтримки культурних та освітніх ініціатив, що сприяло формуванню національної свідомості та єдності [58]. Активними провідниками цієї політики став національний театр, кінематограф, які переймали кращі традиції тогочасного світового мистецтва, поєднуючи їх з національними традиціями.

Проте встановлення режиму особистої влади, що супроводжувався обмеженням політичних свобод, особливо діяльності політичних партій і громадських організацій, становила певну загрозу для нового режиму. Така концентрація влади сприяла, з одного боку, забезпеченню стабільності в країні, з іншого, призводить до зниження рівня демократичних процесів і політичного плюралізму [55].

Було запроваджено нові правила виборів, які обмежили можливості для маніпуляцій і корупції, але також сприяли зміцненню позицій правлячої

еліти. Виборча система стала жорсткіше контрольованою, що забезпечило перемогу кандидатів, лояльних до режиму Юзефа Пілсудського, і зміцнило владу уряду. Було посилено контроль за діяльністю державних службовців, запроваджено нові процедури підбору та підготовки кадрів, що сприяло підвищенню їхньої професійної кваліфікації та відповідальності [52]. Іншим важливим аспектом впливу санації на польську політичну систему стало зміцнення виконавчої влади. Юзеф Пілсудський вважає, що сильний уряд є необхідною умовою для проведення реформ і забезпечення стабільності [51].

Водночас політика «санації» викликала неоднозначну реакцію серед населення та політичних кіл Польщі. Частина суспільства підтримувала Юзефа Пілсудського, вважаючи його дії необхідними для порятунку країни від хаосу і розпаду. Інші ж критикували встановлення авторитарного режиму, вважаючи його загрозою для демократичних свобод і прав людини. Опозиція, хоч і була значно обмежена в своїх діях, продовжувала критикувати політику уряду і вимагала повернення до демократичних принципів управління. Вплив «Санації» на політичну систему Польщі був глибоким і багатоаспектним [51].

Політика «Санації» Юзефа Пілсудського мала значний вплив на економічний і соціальний сектори Польщі, спричинивши як позитивні, так і негативні зміни. Основна мета санації – оздоровлення економіки, подолання кризи та забезпечення соціальної справедливості. Ці завдання були реалізовані шляхом проведення низки реформ, спрямованих на стабілізацію фінансової системи, розвиток промисловості та сільського господарства, поліпшення умов життя людей [52].

Соціальні наслідки політики Санації також значні. Юзеф Пілсудський прагнув покращити умови життя людей, боротися з соціальною нерівністю та забезпечити рівні можливості для всіх громадян. У рамках санації було запроваджено низку соціальних програм для підтримки бідних верств населення та розвитку систем освіти та охорони здоров'я. Створювалися нові школи, університети, лікарні та медичні установи, що сприяло підвищенню рівня освіти та медичного обслуговування. Поліпшення умов життя

людей позитивно вплинуло на соціальну стабільність і сприяло формуванню середнього класу – важливого чинника стабільності будь-якої країни. [56].

Економічні реформи, хоч і мали позитивний ефект, не завжди були достатньо ефективними для подолання всіх проблем. Деякі сектори економіки залишалися в кризі, і рівень безробіття залишався високим, що створювало соціальну напруженість. Соціальні програми також не завжди досягали своєї мети через бюрократичні перепони і недостатнє фінансування. В цілому, економічні та соціальні наслідки політики «Санації» були змішаними. З одного боку, вдалося досягти стабілізації економіки, розвинути промисловість і інфраструктуру, покращити умови життя населення. З іншого боку, обмеження політичних свобод і недоліки в реалізації деяких реформ створювали проблеми і викликали критику. Незважаючи на це, «Санація» залишила значний вплив на розвиток Польщі і визначила багато аспектів її подальшої історії [58].

Ідеологічні аспекти «Санації» були спрямовані на зміцнення ідей націоналізму та патріотизму. Він вважав, що єдність і солідарність нації є ключовими для успішного розвитку країни. Ідеологія «Санації» включала пропаганду цінностей національної єдності, взаємної підтримки та відповідальності перед Батьківщиною. Це проявлялося у численних державних заходах, святкуваннях та акціях, які підкреслювали важливість національних цінностей і спонукали громадян до активної участі у житті країни [53].

ЗМІ стали одним із важливих інструментів ідеологічного впливу. Для пропаганди ідеології Санації та створення позитивного іміджу державної влади уряд активно використовує пресу, радіо, кіно. Започатковано низку державних видань, які висвітлюють діяльність Уряду та досягнення країни, сприяють формуванню національної свідомості та патріотичних почуттів у людей. Водночас суворо контролювали зміст інформації, що поширюється в ЗМІ, щоб не допустити поширення антидержавної ідеології та критики режиму. Культурна та ідеологічна політика Санації мала значний вплив на

суспільство і сприяла формуванню нового покоління поляків, які усвідомлювали свою національну ідентичність і бажали брати активну участь у розвитку свого краю. Однак, як і будь-яка політика, вона викликала критику. Обмеження свободи слова, суворий контроль за культурним життям та ідеологічні монополії викликали невдоволення частини інтелектуалів та протестуючих громадян.[7].

Політика санації Юзефа Пілсудського, незважаючи на її численні досягнення, викликала широкий спектр критики та оцінок як серед сучасників, так і в істориків. Вона мала як своїх прихильників, так і опонентів, кожен з яких висловлював свої аргументи щодо її ефективності та наслідків для Польщі. Прихильники Ю. Пілсудського та його політики стверджували, що «Санація» була необхідним кроком для відновлення порядку та стабільності в країні, яка перебувала у стані політичного хаосу та економічної кризи після Першої світової війни. Вони вказували на позитивні результати, зокрема стабілізацію економіки, введення нової валюти, розвиток промисловості та інфраструктури, а також покращення умов життя населення. Підтримка національної культури та патріотичне виховання, які були важливими елементами «Санації», сприяли зміцненню національної ідентичності та підвищенню рівня національної свідомості [6].

Проте критики політики Юзефа Пілсудського вказували на негативні сторони санації. Одним із головних об'єктів критики є встановлення авторитарного правління та обмеження політичних свобод. Переворот 1926 року і подальше закріплення влади в руках Пілсудського та його прихильників призвели до значного зниження рівня демократії в країні. Обмеження діяльності політичних партій, контроль над ЗМІ та репресії проти опозиції створили атмосферу політичного тиску та страху. Крім того, економічна політика Санації, хоч і позитивна, не завжди була достатньо ефективною, щоб подолати всі проблеми. Серйозними викликами для польської економіки залишаються високий рівень безробіття, нерівномірний регіональний розвиток і соціальна нерівність. Деякі критики вважають, що

економічні реформи проводилися надто швидко і не завжди враховували реальні потреби та можливості країни [54].

Соціальна політика анації, яка була спрямована на покращення умов життя населення, також не обійшлася без критики. Хоча були запроваджені чималі соціальні програми, проте їхня ефективність часто була обмежена через бюрократичні перепони та недостатнє фінансування. Соціальні нерівності залишалися значними, і багато верств населення не відчули суттєвих покращень свого становища. Ідеологічний аспект програми анації, а саме акцент на націоналізмі та патріотизмі, також викликав неабиякі неоднозначні оцінки. Підтримка національної культури та мови була позитивно сприйнята багатьма, проте деякі критики вважали, що надмірний акцент на патріотичному вихованні та пропаганді національних цінностей міг призвести до закритості та ізоляціонізму. Крім того, жорсткий контроль за культурним життям і репресії проти інакодумців створювали атмосферу цензури та обмежували свободу творчості [55].

На міжнародному рівні політика Санації також має своїх критиків і прихильників. Деякі країни вважають Польщу стабільним партнером, здатним до ефективного управління та співпраці. Інші критикували диктатуру Юзефа Пілсудського та його політику щодо етнічних меншин, яка часто була жорсткою та дискримінаційною. Оцінки політики Санації залишаються неоднозначними. Вона має явні досягнення, особливо в економічній і культурній сферах, але має важливі політичні та соціальні обмеження. Критики зазначають, що диктатура Ю. Пілсудського, незважаючи на свої позитивні економічні результати, послабив демократичні основи держави та підготував ґрунт для майбутніх політичних конфліктів. Незважаючи на це, санація залишалася важливим етапом в історії Польщі, визначаючи багато аспектів подальшого розвитку країни [56].

Отже, політика Санації Юзефа Пілсудського стала важливим і водночас суперечливим етапом в історії Польщі, що мала значний вплив на політичну, економічну, соціальну та культурну сфери країни. Вона виникла на тлі гострої

кризи після Першої світової війни та міжвоєнного періоду, коли Польща зіткнулася з численними внутрішніми та зовнішніми викликами. Ця політика була спрямована на оздоровлення державного управління, стабілізацію економіки, покращення соціальних умов і зміцнення національної ідентичності. Концепція Санації базувалася на принципах політичної стабільності, економічного розвитку та соціальної справедливості. Вона передбачала впровадження економічних реформ, таких як введення нової валюти, розвиток промисловості та інфраструктури, а також проведення аграрної реформи. Соціальні ініціативи включали покращення системи освіти та охорони здоров'я, підтримку малозабезпечених верств населення.

Культурно-ідеологічні аспекти політики Санації були спрямовані на зміцнення культури, мови та національної історичної свідомості, а також на виховання патріотизму та національної єдності. Підтримка національної культури та патріотичне виховання сприяли формуванню сильної національної самосвідомості. Вплив Санації на політичну систему Польщі був значним і неоднозначним. З одного боку, можна стабілізувати політичну ситуацію, зміцнити виконавчу владу та створити ефективну систему управління. З іншого боку, встановлення диктатури призводить до обмеження політичних свобод, знижує рівень демократії та посилює політичний тиск. Економічні та соціальні наслідки також складні. Незважаючи на значний прогрес у стабілізації економіки та розвитку інфраструктури, деякі проблеми залишаються невирішеними, наприклад високий рівень безробіття та соціальна нерівність. Соціальні програми часто стикаються з бюрократичними перепонами та браком фінансування. Критика та оцінка політики Санації варіювалася від позитивної до негативної. Підтримка Ю. Пілсудського і його реформи спиралася на їхній внесок у стабілізацію країни та зміцнення національної ідентичності. Водночас критики наголошували на авторитарній природі режиму, його обмеженнях політичних свобод, а також на недоліках його економічної та соціальної політики.

Таким чином, політика «санації» залишила глибокий слід в історії Другої Речі Посполитої, вплинувши на її подальший розвиток і визначивши багато аспектів її політичного, економічного та культурного життя. Незважаючи на суперечливі оцінки, вона стала важливим уроком для майбутніх поколінь, демонструючи як переваги, так і ризики авторитарних реформ.

РОЗДІЛ 4. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ТЕМИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ

4.1. Біографістика в історичній освіті

Біографічний метод є одним із найефективніших підходів у навчанні історії, який дозволяє досліджувати минуле через особистісні історії видатних діячів. цей напрям в сучасних наукових студіях покликаний наблизити учнів до сприйняття подій минулого через реальні життєві шляхи та досвід конкретних історичних постатей, зокрема таких як Юзеф Пілсудський. Використання цього методу створює можливості для цілісного розуміння історії через особистий досвід, котрий надає історичним подіям більшої глибини і суб'єктивності. Вивчаючи історичні біографії учні не тільки дізнаються про факти, події, явища, але й досліджують людську природу та психологію, зможуть зрозуміти мотиви і вибір, котрі стоять за конкретними вчинками, і це, своєю чергою, формує емоційний зв'язок з історичними діячами.

Водночас використання біографічних студій в на уроках історії дозволяє розвинути критичне мислення школярів, бо учні аналізують умови формували історичних постатей, оцінюють вплив різних обставин на їхні рішення і поведінку, розкрити зміст епохи, в якій жив історичний діяч.

У підручниках та посібниках із структуровано подається визначення поняття метод та прийом, достатньо лише зауважити, що метод – це спосіб досягнення мети. З огляду на те, що процес навчання — це двостороння діяльність вчителя та учня, а метод навчання — це спосіб діяльності, спрямований вчителя та учня, спрямований на засвоєння знань, формування визначених компетентностей, їхнє виховання та загальний розвиток інтелектуальних здібностей. Натомість прийом — це своєрідний компонент методу, котрий підсилює його ефективність.

Серед основних аспектів біографічного підходу в історичній освіті виділяють кілька. Зокрема соціокультурний контекст вивчення біографії

допомагає учням краще зрозуміти історичну епоху через призму соціальних та культурних умов, в яких формувалася особистість. Це дозволяє простежити, як на діяльність діяча впливали сімейні традиції, суспільне середовище, економічні та політичні реалії.

Індивідуально-психологічний аспект — це усталений метод з акцентом на особистісні якості, моральні цінності, переконання та внутрішні конфлікти, що виявляють вплив на поведінку історичної особи. Зокрема, Юзеф Пілсудський, його політичні прагнення та лідерські якості, формувалися під впливом конкретних обставин його життя та моральних переконань, що стали фундаментом його націоналістичних і соціалістичних ідей. Учням стає зрозумілим, як особисті характеристики впливають на історичні процеси, зокрема, як харизма чи прагнення до влади можуть визначити хід подій.

Історичний контекст — передбачає аналіз подій, що відбувалися навколо особистості, і політичних, економічних і соціальних тенденцій епохи. Розуміння того, як зміни в суспільстві відображаються на житті окремої людини, дозволяє учням оцінити події з точки зору людини, яка діяла в цих умовах. Таким чином, дослідження Юзефа Пілсудського в епоху відновлення польської державності дає уявлення про його роль як особистості, яка відіграла визначальну роль як у формуванні національної ідентичності, так і Польської держави.

Біографічний метод у навчанні історії підвищує зацікавленість учнів, даючи їм змогу зануритися в історичну епоху, осмислюючи її через індивідуальні історії. Біографічні підходи демонструють, що історія створюється не лише великими подіями, а й особистими виборами людей.

У шкільному курсі історії біографічний метод реалізується через різні форми активного навчання, що дозволяє учням поглибити знання з предмету. Серед основних методів роботи з біографічним матеріалом можна виділити наступні. Аналіз документальних джерел: листів, промов, спогадів та інших особистих документів допомагає учням безпосередньо познайомитися з

поглядами та точкою зору історичних діячів. Наприклад, вивчаючи діяльність Юзефа Пілсудського, учні можуть читати його промови чи вивчати уривки з його листування. Це дозволяє відчувати нюанси його риторики і побачити, як він обґрунтовує свої рішення. Порівняння думок істориків із власними творами Юзефа Пілсудського дає учням можливість оцінити відмінності у сприйнятті його праці між поколіннями та школами історії різних країн.

Інтерактивні заняття: рольові ігри або інсценування дозволяють учням зануритися в ситуації, у яких опинялися історичні діячі. Так, під час вивчення польського руху за незалежність можна організувати рольову гру, де учні приміряють ролі політичних діячів, союзників та опонентів Маршалка, обговорюють стратегічні рішення та ідеологічні суперечки. Це сприяє розвитку навичок критичного мислення, вміння захищати свою позицію та емпатії, адже учні мають спробувати зрозуміти мотивацію персонажа, навіть якщо вона не збігається з їхніми власними поглядами.

Проектні дослідження: у процесі роботи над проектом учні можуть вивчати певний аспект життя або діяльності особи, робити презентації або письмові дослідження на основі біографічних джерел. Проекти можуть охоплювати такі теми, як «Юзеф Пілсудський і формування польських легіонів», «Юзеф Пілсудський і політика санації» або «Вплив особи Юзефа Пілсудського на сучасну Польщу». Це дозволяє учням поглибити розуміння окремих аспектів діяльності діяча і поділитися своїми відкриттями з класом, що сприяє формуванню навичок дослідницької діяльності.

Обговорення і дебати: обговорення різних інтерпретацій діяльності історичної особи вимагає від учнів аналізу джерел, критичного мислення та вміння аргументувати свою думку. Наприклад, можна організувати дебати на тему: «Чи був Юзеф Пілсудський авторитарним лідером, чи національним героєм?» Така дискусія дозволить проаналізувати різні аспекти його політичної діяльності та виховати в учнів здатність враховувати контекст і різноманітність поглядів.

Мультимедійні ресурси: використання фільмів, документальних серіалів, інтерактивних веб-сторінок, історичних реконструкцій сприяє наочному розумінню історичних подій. Біографічні фільми про історичних осіб можуть бути ефективними для передачі атмосфери епохи та сприяти обговоренню важливих подій. Наприклад, перегляд документального фільму про Юзефа Пілсудського дозволяє учням отримати візуальне уявлення про польську історію ХХ століття.

Біографічний метод у викладанні історії має значний виховний потенціал. Завдяки вивченню історичних особистостей учні можуть розвивати моральні якості, усвідомлювати важливість відповідальності, сміливості, патріотизму та людяності. Через призму життя видатних людей, таких як Юзеф Пілсудський, учні бачать, що історія є не лише набором подій, а й результатом людських дій, рішень та виборів, які мали вагомні наслідки для цілого народу.

Також біографістика сприяє формуванню емпатії: учні можуть зрозуміти мотиви і відчуття історичних діячів, а це, у свою чергу, допомагає сприймати події минулого не як сухі факти, а як життєвий досвід реальних людей. Біографічний підхід виховує повагу до історії та культурної спадщини, сприяє формуванню громадянської свідомості і національної ідентичності.

Успіх біографічного методу значною мірою залежить від умінь учителя, його здатності надати матеріалу інтерактивного й інформативного характеру. Важливо, щоб учитель не просто передавав знання, а й керував процесом обговорення, спрямовував учнів на аналіз і порівняння, допомагав їм робити висновки та розвивати критичне мислення. Учасники навчального процесу повинні відчувати себе не споживачами знань, а дослідниками, які активно залучені в процес осмислення історії.

Викладання біографістики в історії — це не лише передача інформації, а й творення багатогранного, цілісного образу епохи, який допомагає учням побачити в історії людей із їхніми почуттями, переживаннями та

випробуваннями. Біографічний підхід, таким чином, не тільки розширює знання учнів, а й виховує їх як свідомих громадян, здатних розуміти значення історії та свою роль у суспільстві.

4.2 Методи навчання теми в 10 класі закладів загальної середньої освіти

Говорячи про методiku вивчення даної теми у шкільному курсі історії, відзначу те, що при роботі з учнями десятих класів можна використовувати різні методики навчання, що сприятимуть умінню синтезувати історичну інформацію, критично мислити, порівнювати інформацію з різноманітних джерел. Використовувати методи навчання, де учні будуть вміти приймати рішення, відстоювати власну думку, дискутувати. З огляду на поставлені завдання цікавим буде урок, на якому використовуються такі методики:

- учні самостійно висловлюють узагальнюючі судження щодо теми уроку, або розділу;
- працюють в групах, розробляючи запитання до вчителя;
- аналізують означені проблеми теми, визначають можливі способи її вирішення;
- узагальнюють тенденції історичного розвитку, вміють характеризувати терміни і поняття;
- підбирають конкретні приклади на підтвердження теорії;
- порівнюють явища, події, процеси, роблять висновкові узагальнення;
- протестують один проти одного;
- вміють ставити питання до змісту параграфа, або окремих його частин.

Тобто методичні прийоми є різноманітними і мають на меті якісне засвоєння школярами історичного матеріалу.

Запропонована методика розгляду означеної теми буде здійснена згідно з навчальною програмою для 6–11 класу та підручника авторів Сорочинської Н.М., Гісема О.О. Всесвітня історія [рівень стандарту]: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. У розділі 4 «Держави Центрально-Східної Європи» виділено § 20, ст.111-114 за темою: «Відновлення польської державності. Становлення Другої Речі Посполитої. Переворот 1926 року. Юзеф Пілсудський».

Мета уроку: розуміти основні передумови, процеси та наслідки відновлення польської держави, дослідити роль Юзефа Пілсудського в цьому процесі, визначити зміст режиму «санації», сформувані аргументовані судження щодо здобутків і прорахунків у процесі творення та функціонування Другої Речі Посполитої.

I. Організаційний момент (5 хвилин)

1.Привітання:

- Створення доброзичливої атмосфери для роботи.

- Встановлення зв'язку з попереднім матеріалом, зокрема прохання до школярів пригадати, до яких держав входила Польща до 1918 року).

2.Оголошення теми:

- Тема: «Відновлення польської державності. Становлення Другої Речі Посполитої. Переворот 1926 року. Юзеф Пілсудський».

- Очікувані результати: розуміння учнями змісту геополітичних змін у Європі після Першої світової війни; аналіз політики «санації» та ролі Юзефа Пілсудського в історії Польщі за доби міжвоєнтя.

II. Актуалізація знань (10 хвилин)

1.Бесіда:

- Як закінчення Першої світової війни вплинуло на Європу?

- Що ви знаєте про поділ польських земель у XIX столітті?

2. Історична карта:

- Демонстрація карти Європи 1914 та 1918 років.

- Пояснення вчителя, яким чином революція в Російській імперії, поразка Німеччини та розпад Австро-Угорщини створили умови для відновлення Польщі.

- Хронологічна послідовність.

Учням запропоновано укласти хронологічну послідовність з подій завершення Першої світової війни, які вплинули на творення польської держави.

1. Прийняття Версальського договору.
2. Відновлення незалежності Польщі.
3. Польсько-радянська війна.
4. Переворот Юзефа Пілсудського.

(Правильна відповідь: 2, 1, 3, 4)

III. Вивчення нового матеріалу (25 хвилин)

1. Відновлення польської державності (8 хвилин)

- Розповідь про незалежність 1918 року (акцент на Юзефа Пілсудського та його внесок у цей процес).

- Обговорення Паризької мирної конференції та її впливу на формування кордонів Польщі.

- Інтерактивне завдання: знайти на сучасній карті кордони Другої Речі Посполитої.

- Вікторина:

- У якому році Польща відновила свою незалежність після Першої світової війни? (1918)
- Як називався план Юзефа Пілсудського для створення союзної держави від Балтійського до Чорного моря? (Міжмор'я)
- Що стало основною причиною перевороту 1926 року? (Невдоволення Пілсудського політичною кризою та слабкістю парламенту)

2. Переворот 1926 року (10 хвилин)

- Відеофрагмент: Перегляд короткого відео про переворот (<https://www.youtube.com/watch?v=O8mK84-9ok4>).
- Обговорення мотивів Юзефа Пілсудського, котрі спричинили встановлення режиму санації: політична криза, слабкість парламенту.

Провести дискусію щодо впливу санації на економіку, політику, суспільний устрій, демократичну складову в Польщі;

Дослідити питання, чи виправдані авторитарні дії у кризових умовах?

3. Режим «санації» (7 хвилин)

-Опис основних ідей «оздоровлення» країни.

-Роль національної ідеї, та ставлення до національних меншин.

Робота в групах: обговорити позитивні та негативні сторони режиму.

IV. Закріплення знань (10 хвилин)

1.Кросворд:

- Розгадування кросворду, що включає ключові поняття уроку (Пілсудський, переворот, Конституція).

Завдання на відповідність

З'єднайте події та дати:

Відновлення незалежності Польщі → 1918 р.

Прийняття «Малої Конституції» → 1919 р.

Переворот Юзефа Пілсудського → 1926 р.

Початок радянсько-польської війни → 1919 р.

2.Творче завдання:

В парах скласти міні-план дій для «санації» країни в умовах міжвоєнного часу.

V. Рефлексія та обговорення (5 хвилин)

1. Питання для роздумів:

- Як ви оцінюєте роль Юзефа Пілсудського: реформатор чи диктатор?
- Чи виправдано було використовувати силу для стабілізації держави?

2. Висновки:

- Узагальнення основних ідей: значення відновлення незалежності, перевороту та політики «санації».

Діяльність Юзефа Пілсудського була значною мірою спрямована на стабілізацію ситуації в Польщі, але при цьому використовувалися методи, які обмежували демократичні свободи.

VI. Домашнє завдання

1. Основне:

- Опрацювати матеріал про міжвоєнну Польщу у підручнику.

2. Додаткове:

- Підготувати презентацію про зовнішню політику Другої Речі Посполитої.

- Написати есе на вибрану тему:

«Роль Юзефа Пілсудського у становленні Другої Речі Посполитої».

«Чому переворот 1926 року став можливим і які його наслідки?».

«Переваги та недоліки режиму Юзефа Пілсудського».

Звичайно можна проводити й інші методично обґрунтовані уроки на означену проблему, або ж використовувати окремі з фрагментів. На уроці з всесвітньої історії доцільно залучати візуальні джерела: електронні карти, різні схеми, історичні карти, малюнки, навчальні фільми, відео - та аудіо коментарі, фрагменти історичних фільмів, адже це значно покращує процес сприйняття учнями інформації. За допомогою інтерактивної дошки створювати діаграми. Також для учнів цікавим та пізнавальним буде розгляд певних елементів фільму на історичну достовірність. Така діяльність сприятиме розвитку критичного мислення в учнів. Проте, у цьому є свої мінуси, зокрема складність цього напряму полягає у тому, що потрібно мати достатню кількість комп'ютерної техніки для одночасної роботи, принаймні, половини учнів класу, а це на сьогодні є проблемою.

За допомогою програми Video Pad, можна створити власне відео, організувати подорож із слайд-походом «Юзеф Пілсудський — портрет на тлі епохи», а на уроці безпосередньо представити свій проєкт учням, де вони також будуть працювати, відповідаючи на ті чи інші питання вчителя. Можна запропонувати учням створити в соціальних мережах сторінку Юзефа Пілсудського за заданим алгоритмом.

Завдяки додатку Kahoot можна створювати різні вікторини, тестові завдання, дидактичні ігри. Сервіс може бути використано для перевірки знань учнів. Додаток простий у використанні, і можна працювати через мобільний телефон. Таку форму роботи доречно використовувати для поглиблення знань і умінь учнів, при виконанні діагностичної, контрольної чи практичної роботи.

Використання інтерактивних методик дозволяє зацікавити школярів історичною постаттю. Учні люблять працювати в групах. Тому можна учнів класу поділити на три групи: 1 група – біографи, 2 група – аналітики, 3 група – літописці. Так, під час уроку потрібно обрати по одному наглядачу з кожної з груп, які після закінчення уроку проаналізують відповіді своїх опонентів. У кожній групі обрати журналістів, які підготують по одному «каверзному» питанню, щоб виявити важливі проблеми. Наприклад, біографи описуватимуть біографічні дані про Юзефа Пілсудського, аналітики проаналізують його внутрішню політику, а літописці — охарактеризують плюси і мінуси режиму «санації».

Учням можна запропонувати створити усний журнал на задану тему, або презентацію. Тут бажано використати кадри з відеофільмів про Юзефа Пілсудського, фрагменти його особистого листування або промови.

Окрім того, учням 10 класів можна запропонувати написати есей — невеликий твір-роздум на певну тему, який виражає індивідуальні враження чи міркування з конкретного приводу. Наприклад, есеї на тему: «Роль Маршалка в історії Другої Речі Посполитої», «Чи може історичний діяч вплинути на перебіг історії?», «Чому Юзеф Пілсудський відважився на

санацію», «Чи погоджуєтеся ви з методами реалізації Комендантом засад внутрішньої політики держави?»).

Цікавою, на наш погляд, може бути тематична віртуальна екскурсія. З-поміж тем можуть бути наступні: «Місця пам'яті, пов'язані з Юзефом Пілсудським», «Пам'ятні події становлення Другої речі Посполитої», «Диво на Віслі» та інші.

Урок, на тему даного дослідження, можна запропонувати провести у формі турніру ораторів. Такий урок, як правило є дієвим тим, що роль вчителя зводиться до координації та спостереженням за процесом вивчення даної теми. Учні ж вдома самостійно готують весь необхідний навчальний матеріал, який заздалегідь у школі був обговорений. Вчитель визначає теми для виступу ораторів, знайомить учнів з вимогами щодо виступів.

Можна запропонувати такі теми для ораторів «Утворення Другої Речі Посполитої: внутрішні і зовнішні чинники», «Юзеф Пілсудський — соціаліст, націоналіст, Маршалок» «Санація — вимушений крок, чи прояв особистих амбіцій Юзефа Пілсудського». Кожну тему поділити на 3–4 компоненти, тобто кожна тему можна розглядати на вибір. Наприкінці тему доцільно завершити підбиттям підсумків, виставити оцінки та визначити найкращих ораторів, котрі отримають додаткові бали.

Отже методика навчання означеної теми в закладах загальної середньої освіти може бути різносторонньою. Все залежить від вміння і бажання вчителя використовувати методи та прийоми навчання в конкретних умовах для кожного уроку. Розробляючи методику навчання теми, потрібно насамперед орієнтуватися на вміння учнів працювати на уроці, враховувати їхні інтелектуальні здібності, особливості та специфіку набуття знань. На мій погляд, урок завжди буде повнішим та цікавішим, якщо добре обладнені навчальні кабінети, де завдяки наочності можна буде використовувати методи ілюстрування, демонстрування, проведення лабораторних, практичних та дослідних робіт, та вдало поєднувати ці наочні й практичні методи зі словесними.

ВИСНОВКИ

Дослідження життєвого шляху та політичної діяльності Юзефа Пілсудського, як одного з видатних діячів Польської держави, має значну історіографічну традицію. В наукових розвідках польських вчених простежується загалом апологетичне ставлення до цієї історичної постаті. Останнім часом сформувалася ревізійністка течія, представники якої прагнуть переосмислити діяльність Юзефа Пілсудського насамперед в період режиму «санациї». Проте і надалі переважають позитивні оцінки і героїзація його постаті. Звернена увага, що Юзеф Пілсудський виступав як видатний військовий і політичний лідер і символ боротьби за незалежність і модернізацію Польщі. Його діяльність, від участі в революційних рухах до формування польських легіонів і впровадження реформ у міжвоєнний період, свідчить про велику відданість ідеалам свободи і прогресу.

Джерельну базу роботи склали законодавчі акти Другої Речі Посполитої та джерела особового характеру, зокрема спогади Юзефа Пілсудського та його соратників. Використовувалися матеріали преси, статистична інформація.

Проведений аналіз біографії Юзефа Пілсудського дозволив встановити ключові етапи його життя. Зазначено, що дитинство та юність сформували його світогляд і політичні переконання. Початкові роки політичної кар'єри означилися участю у революційному русі, який мав на меті модернізувати державний устрій Російської імперії, знищити самодержавство і надати громадянські права населенню. Природно така позиція викликала репресії з боку влади. Натомість активна участь у революційних рухах сприяла формуванню його лідерських якостей та здатності до стратегічного мислення.

Участь у Великій війні, одним з аспектів якої стало формування польських легіонів, були визначальними чинниками, котрі забезпечили Юзефу Пілсудському значний вплив на подальші події в Польщі.

Ідеологічні та політичні погляди Юзефа Пілсудського були суперечливими і багатогранними. Поєднання соціалістичних та

націоналістичних ідей у його переконаннях визначало підхід до державного управління. Зокрема концепція «Санації», запропонована і зrealізована ним, передбачала оздоровлення політичного життя в Другій Речі Посполитій через реформування державних структур та встановлення економічної стабільності. Попри різні оцінкові судження щодо цього етапу польської історії вважаємо, що не дивлячись на прояв авторитарного стилю правління, санаційний режим був радше позитивом, ніж негативом для країни. Вплив ідей Юзефа Пілсудського на внутрішню і зовнішню політику Польщі залишався відчутним і після його смерті.

У межах дослідження було запропоновано кілька методик вивчення життя та діяльності Юзефа Пілсудського у закладах загальної середньої освіти. До них належать: лекції та мультимедійні презентації, що забезпечують структуровану подачу матеріалу, дискусії та дебати, які сприяють розвитку критичного мислення, робота з історичними джерелами, що допомагає учням краще розуміти контекст подій, проєктна діяльність, яка залучає учнів до активної участі в дослідницькій роботі.

Означені методики сприятимуть зацікавленості учнів історією та покращенню їхніх знань про життя і діяльність Юзефа Пілсудського. Особливо ефективними є інтерактивні методи, такі як дискусії, дебати та проєктна діяльність, що сприяють активному залученню учнів у навчальний процес. Однак, для вдосконалення методів навчання історії, варто збільшити використання цифрових ресурсів та впроваджувати інноваційні методи навчання, такі як гейміфікація та віртуальні екскурсії.

Дослідження життя і політичної діяльності Юзефа Пілсудського та запропоновані методики їхнього навчання у шкільному курсі історії дозволяють не тільки поглибити знання учнів про важливі історичні події та історичні постаті того часу, але й сприяють розвитку навичок аналітичного мислення і громадянської відповідальності. Ці аспекти є надзвичайно важливими для виховання свідомих і активних громадян, здатних оцінювати історичні події в контексті сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Polityczna biografia Józefa Piłsudskiego. URL: <https://www.bryk.pl/wyprowadzenia/pozostale/politologia/23992-polityczna-biografia-jozefa-pilsudskiego.html> (dostęp: 08.05.2024).
2. Józef Piłsudski – dzieciństwo i młodość współtwórcy niepodległości. URL: <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/43742,Jozef-Pilsudski-dziecinstwo-i-mlodosc-wspoltworcy-niepodleglosci.html> (dostęp: 08.05.2024).
3. Józef Piłsudski – Dzieciństwo i młodość. URL: <https://poznajhistorie.org/exhibits/show/pilsudskiwashington/dzieci--stwo-i-m--odo----> (dostęp: 08.05.2024).
4. Józef Piłsudski: Mam trzy słabości w życiu: Wilno, dzieci i papierosy. Jak wyglądały lata jego dzieciństwa i młodości. URL: <https://histmag.org/Jozef-Pilsudski-Mam-trzy-slabosci-w-zyciu-Wilno-dzieci-i-papierosy-Jak-wygladaly-lata-jego-dziecinstwa-i-mlodosci-23254> (dostęp: 08.05.2024).
5. Józef Piłsudski (1867–1935). URL: <https://ciekawostkihistoryczne.pl/leksykon/jozef-pilsudski-1867-1935/> (dostęp: 08.05.2024).
6. Marszałek Józef Piłsudski Pils w języku Prusów znaczy gród, forteca Sud od Sudowian Jatwiagów (Jozepas Pils-Sudis). URL: http://prusowie.pl/wybitni_prusowie/jozef_pilsudzki.php (dostęp: 08.05.2024).
7. Garlicki A. Józef Piłsudski 1867–1935. Otwarte, 2017. 1088 s.
8. Rozbicka R. Wizerunek Józefa Piłsudskiego w tygodniku "Polityka" w latach 1998–2013. Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego. 2018. s. 209–224.
9. Piłsudski J. Pisma, mowy, rozkazy: wydanie zbiorowe prac dotychczas drukiem ogłoszonych. URL: https://rcin.org.pl/ibl/Content/71359/PDF/WA248_91928_K-21-587-7_pisma-VII_o.pdf (dostęp: 08.05.2024).
10. Piłsudski J. Poprawki historyczne. Instytut Badania Najnowszej Historii Polski. 1931. s. 5-24.

11. Jabłonowski M. Wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe w opiniach Józefa Piłsudskiego 1926 – 1935 (wybrane zagadnienia). *Echa Przeszłości*. 2005. № 6. s. 107-118.

12. Świętek R. Józefa Piłsudskiego współpraca z wywiadem Austro-Węgier (1909–1915). URL:

https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Przeglad_Historyczny/Przeglad_Historyczny-r1993-t84-n2/Przeglad_Historyczny-r1993-t84-n2-s165-184/Przeglad_Historyczny-r1993-t84-n2-s165-184.pdf (dostęp: 08.05.2024).

13. Kulesza W. T. Myśl Polityczna Józefa Piłsudskiego. URL: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Przeglad_Historyczny/Przeglad_Historyczny-r1983-t74-n1/Przeglad_Historyczny-r1983-t74-n1-s49-73/Przeglad_Historyczny-r1983-t74-n1-s49-73.pdf (dostęp: 08.05.2024).

14. Rozbicka R. Wizerunek Józefa Piłsudskiego w tygodniku «Polityka» w latach 1998–2013. URL:

<https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-issn-0860-9608-year-2018-volume-Zeszyt-issue-XXXII-article-2a0e7b29-a6fb-39b4-a183-2fd216ec573b/c/articles-2167964.pdf.pdf> (dostęp: 08.05.2024).

15. Józef Piłsudski (1867–1935) URL: <https://dzieje.pl/postacie/jozef-pilsudski> (dostęp: 08.05.2024).

16. Urawska B. Rola polityczna najbliższych współpracowników Józefa Piłsudskiego. URL: <http://www.respoliticae.ujd.edu.pl/media/domeny/149/static/--urawska.pdf> (dostęp: 08.05.2024).

17. Wołos M. „Powrót żebraczego króla”. Józefa Piłsudskiego droga z Magdeburga do Belwederu. *Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie*. 2020. nr. 13. s. 35-63.

18. Białokur M. Józefa Piłsudskiego „droga do niepodległości” w świadomości historycznej młodzieży. (Na przykładzie zadań z historii w arkuszach egzaminów zewnętrznych). *Dzieje Najnowsze*. 2017. nr. 49(2). s. 65-79.

19. Odziemkowski J. Wojsko w planach i koncepcjach Józefa Piłsudskiego. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. 2015. s. 45-70

20. Tarczyński J. Idźcie swoją drogą, służąc jedynie Polsce. Studia i Materiały Centralnej Biblioteki Wojskowej. 2018. nr. 2 (9). s. 7-8.
21. Siebieszuk D., Wierzbicki S. Struktura, Organizacja i formowanie III Brygady legionów polskich. Meritum–Rocznik Koła Naukowego Doktorantów–Historyków Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. 2016. VIII. s. 167-190.
22. Olstowski P., Wołos M. Rola militarna i polityczna Polskiej Organizacji Wojskowej w odzyskaniu niepodległości. Próba bilansu. Przegląd Historyczno-Wojskowy. 2018. nr. 19(1-2 (263-264)). s. 159-192.
23. Józef Piłsudski: Marszałek Polski i jego niezwykle dziedzictwo. URL: <https://dywizjon303.pl/wydarzenia-historyczne/jozef-pilsudski-marszalek-polski-i-jego-niezwykle-dziedzictwo/> (dostęp: 08.05.2024).
24. 109 lat temu powstała I Brygada Legionów Polskich. URL: <https://www.polskieradio.pl/39/156/artykul/2424645,109-lat-temu-powstala-i-brygada-legionow-polskich> (dostęp: 08.05.2024).
25. Legiony Piłsudskiego – tak tworzyły się polskie fakty w czasie I wojny światowej. URL: <https://jedynka.polskieradio.pl/artykul/1216018,Legiony-Pi%C5%82sudskiego---tak-tworzy%C5%82y-si%C4%99-polskie-fakty-w-czasie-I-wojny-%C5%9Bwiatowej> (dostęp: 08.05.2024).
26. Drozdowski M. M. Józef Piłsudski w świetle najnowszych prac źródłowych i popularnonaukowych. Dzieje Najnowsze:[kwartalnik poświęcony historii XX wieku]. 2008. nr. 40(4). s. 207-215.
27. Caizán C. G. Nieznany wywiad Józefa Piłsudskiego dla madryckiego dziennika «ABC» z pierwszej połowy 1920 r. Pamięć i Sprawiedliwość. 2021. nr. 38(2). s. 704-725.
28. Józef Piłsudski. Mówimy niepodległość, myślimy Piłsudski. URL: <https://www.polskieradio.pl/39/156/artykul/2859001,jozef-pilsudski-mowimy-niepodleglosc-myslimy-pilsudski> (dostęp: 08.05.2024).

29. Polacy w walce o niepodległość 1914-1918. URL: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/jozef-pilsudski/69912,Polacy-w-walce-o-niepodleglosc-1914-1918.html> (dostęp: 08.05.2024).
30. Józef Piłsudski – twórca Niepodległej. URL: <https://polska-zbrojna.pl/home/ArticleShow/30657> (dostęp: 08.05.2024).
31. Polska Organizacja Wojskowa. Gwardia Józefa Piłsudskiego. URL: <https://www.polskieradio.pl/39/156/arttykul/1264546,polska-organizacja-wojskowa-gwardia-jozefa-pilsudskiego> (dostęp: 08.05.2024).
32. Sołtysik A. Żałoba po śmierci Józefa Piłsudskiego w świetle «Chwili». Studia Żydowskie. Almanach. 2020. nr. 10(9-10). s. 47-64.
33. Wysocki W. J. Józefa Piłsudskiego wizerunek religijny. Studia i Materiały Centralnej Biblioteki Wojskowej. 2018. nr. 2 (9). s. 17-42.
34. Gębka A. Józef Piłsudski znany i nieznan. URL: https://edukacja2001.pl/wp-content/uploads/2019/06/scenariusz_A_Gebka_jozef_pilsudski_znany_i_nieznan_y.pdf (dostęp: 08.05.2024).
35. Chojnacka M. Władysław Grabski, Uczony i mąż stanu, red. Jan Konefał, Stanisław Wójcik. Roczniki Humanistyczne. 2005. nr. 53(02). s. 215-217.
36. Kornat M. Realizm polityczny i imponderabilia. Józef Piłsudski i jego pojmowanie polskiej racji stanu na arenie międzynarodowej. Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. URL: <https://studiapolitologica.uken.krakow.pl/article/view/3818/3442> (dostęp: 08.05.2024).
37. Narutowiczowi, P. G. Model Prezydentury (Naczelnictwa Państwa) Józefa Piłsudskiego (1918–1922). URL: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Przegląd_Pruszkowski/Przegląd_Pruszkowski-r2015-t-n1/Przegląd_Pruszkowski-r2015-t-n1-s50-76/Przegląd_Pruszkowski-r2015-t-n1-s50-76.pdf (dostęp: 08.05.2024).
38. Kusiak P. Legenda i kult Józefa Piłsudskiego. Jak w Polsce doby integracji europejskiej. In Colloquium. 2010. Vol. 2, nr. 1. s. 241-258.

39. Kloc K. Ignaci Matuszewski. Piłsudczyk, czyli kto. URL: file:///C:/Users/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%87/Downloads/Ignacy_Matuszewski_Pi%C5%82sudeczyk_czyli.pdf

40. Seniów J. Działalność Józefa Piłsudskiego podczas I wojny światowej w opinii prasy krakowskiej (1914 – 1918). URL: file:///C:/Users/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%87/Downloads/PiS_2003_1_10_seniow.pdf

41. Kornat M. Europa międzywojenna wobec rządów Józefa Piłsudskiego. Interpretacje «samoograniczającej się dyktatury» (1926–1935). Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi. 2010. nr. 32. s. 307-350.

42. Krol-Mazur R. Idea odrodzonego państwa polskiego w poglądach galicyjskich ugrupowań politycznych do utworzenia Naczelnego Komitetu Narodowego. Politeja-Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. 2010. nr. 7(14). s. 269-300.

43. Król M. «Polska myśl konserwatywna 1918–1939». W: Konserwatyści polscy. 1939. s. 7-31.

44. Stachowiak P. Nacjonalizm polski w optyce niemieckiej lat trzydziestych XX w. Środkowoeuropejskie Studia Polityczne. 2016. nr. 4. s. 159-172.

45. Sondel-Cedarmas J. Włoski faszyzm w polskiej myśli politycznej i prawnej. 2009. s. 1922-1939.

46. Wojtaszak A. Stanowisko Józefa Piłsudskiego wobec marksizmu w korespondencji oraz Pismach zbiorowych. Nowa Krytyka: czasopismo filozoficzne. 2015. nr. 34. s. 103-122.

47. Hańderek J. Myśl niepodległościowa Józefa Piłsudskiego do sierpnia 1914 roku. Idea i czyn. URL: <https://ruj.uj.edu.pl/handle/item/179185> (dostęp: 08.05.2024).

48. Michałowski S. Idea niepodległego państwa w myśli politycznej Polskiej Partii Socjalistycznej (1892–1923). URL:

https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rocznik_Lubelski/Rocznik_Lubelski-r1991_1992-t33_34/Rocznik_Lubelski-r1991_1992-t33_34-s41-54/Rocznik_Lubelski-r1991_1992-t33_34-s41-54.pdf (dostęp: 08.05.2024).

49. Sekuła P. Symbole Nienawiści. Dewastacja Pomnika Józefa Piłsudskiego i Czwórki Legionowej w Krakowie—charakterystyka wybranych aspektów. *Politeja-Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego*. 2023. nr. 20(82). s. 351-367.

50. Korolov G. Polish federalist ideas between utopia and Realpolitik: geopolitical dimension and ideological entanglements (1863–1921). *European Review of History: Revue européenne d'histoire*. 2023. s. 1-16.

51. Rządy sanacji. URL: <https://zpe.gov.pl/a/rzady-sanacji/Dsp3sVCm2>(dostęp: 08.05.2024).

52. RZĄDY SANACJI 1926 – 1939. URL: <http://www.tomaszewska.com.pl/sanacja.1.pdf>(dostęp: 08.05.2024).

53. Polityka wschodnia Józefa Piłsudskiego w latach 1918-1920. URL: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/jozef-pilsudski/81532,Polityka-wschodnia-Jozefa-Pilsudskiego-w-latach-1918-1920.html>(dostęp: 08.05.2024).

54. Drozdek K. O cle w Polsce w latach 1918–1939. *Z Dziejów Prawa*. 2016. nr. 9(17). s. 41–58.

55. Kuryk D. Polityka handlowa rządów sanacji wobec koncepcji Międzymorza. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/2122159>(dostęp: 08.05.2024).

56. Rządy sanacji. URL: <https://zpe.gov.pl/a/rzady-sanacji/Ddyz0BFCh>(dostęp: 08.05.2024).

57. Czas sanacji. URL: <https://zbiarn.pl/artykuly/czas-sanacji/> (dostęp: 08.05.2024).

58. Piłsudski dyktatorem (Polska sanacyjna 2/4). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=eDlade3UOMc> (dostęp: 08.05.2024).

59. Kornat M. Polityka zagraniczna. *Metamorfozy Społeczne*. 2019. s. 17-38.

60. Przybylski J. Polityka zagraniczna Polski w latach 1926-1939 w relacjach i opiniach polskich dyplomatów. Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej. 2010. nr. 51(1 (180)). s. 163-182.

61. Urbańska I. Marszałek Piłsudski i polskie MSZ w oczach posła czechosłowackiego w Warszawie Václava Girsy. Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne. 2008. nr. 20. s. 11-23.

62. Łossowski P. Kwestia polska i polityka zagraniczna. Polska na tle procesów rozwojowych Europy w XX wieku.–Poznań. 2002. s. 43-65.

63. Wiśniewski J. Piłsudski, Wielka Wojna i stosunki polsko-czechosłowackie do 1935 roku. Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie. 2014. nr. 1. s. 11-35.

64. Szudarek K. M. Józef Piłsudski kontra Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej w 1922 r. Uwagi na temat książki Janusza Farysia pt. Funkcjonowanie demokracji parlamentarnej w Drugiej Rzeczypospolitej. Konflikty wokół przesilenia rządowego w 1922 roku. Res Historica. 2023. nr. 56. s. 1437-1449.

65. Balcerak W. Koncepcje integracyjne w polskiej polityce zagranicznej (1918-1939). Dzieje Najnowsze:[kwartalnik poświęcony historii XX wieku]. 1970. nr. 2(1). s. 31-56.

66. Adamczyk A. Dziedzictwo myśli Marszałka. Adherenci Piłsudskiego jako realizatorzy i interpretatorzy wizji twórcy formacji w obszarze międzynarodowego otoczenia Rzeczypospolitej 1935–1945. Pamięć i Sprawiedliwość. 2021. nr. 38(2). s. 375–392.

67. Дубінський В.Методика викладання історії в школі : навч.-метод. посіб. для організ. самот. роботи студ. іст. фак. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2019. 2-е вид., виправл. і доп. 86 с.

68. Пометун О. Методика навчання історії в школі. Київ : Генеза, 2006. 328 с.

69. Вашкевич В. Методика викладання історії: необхідність оновлення. *Політичний менеджмент*. 2005. № 6. С. 114–120.
70. Левітас Ф. Методика викладання історії. Практикум для вчителя : посібник. Харків : Вид. група «Основа », 2007. 112 с.
71. Комаров В. Методика навчання історії в школі. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/.pdf> (дата звернення: 08.05.2024).
72. Белан Г. Біографічний метод в історико-педагогічній науці: провідні тенденції становлення. *Педагогічний дискурс: зб. наук. праць. Хмельницький: ХГПА*, 2013. Вип. 15. С. 50–54.
73. Лісовська-Мускеєва Н., Сидоров М. Пізнавальний потенціал біографічного методу. *Соціологічні студії: наук.-практ. журнал*. Луцьк, 2013, Т. 2. С. 54–59.
74. Веймер Д., Вайнінг Е. Аналіз політики: концепція і практика. Київ : «Основи», 2000. 654 с.
75. Михайлюк В. Сучасні технології у викладанні історії в школі: теоретичні засади студентської педагогічної практики. *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2022. № 1(3). С.120-130.
76. Прушинський М. Драма Пілсудського. Війна 1920 / пер. з пол. В. Булгакова, В. Ведіної. Київ: Лібра, 1997. 372 с.
[https://shron1.chtyvo.org.ua/Mieczyslaw_Pruszynski/Drama_Pilsudskoho_Viina_1920.pdf?](https://shron1.chtyvo.org.ua/Mieczyslaw_Pruszynski/Drama_Pilsudskoho_Viina_1920.pdf)
(https://shron1.chtyvo.org.ua/Mieczyslaw_Pruszynski/Drama_Pilsudskoho_Viina_1920.pdf)
77. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. Київ : Мегатайп, 2001. 496 с.
78. Сулея Вл. Юзеф Пілсудський / пер. з пол. М. Яковина. Київ : Дух і Літера, 2018. 528 с.
79. Shvab L., Shvab A., Shvab M. «Zeligowski Mutiny» as a Polish Way to Solve the «Vilnius Problem». *Codrul Cosminului*. 2021. Vol. 27. No. 1. S. 129–149

80. «Війна не забава» : у мережі з'явився український переклад спогадів про зустріч Петлюри та Пілсудського у Вінниці. URL : <https://vezha.ua/vijna-ne-zabava-u-merezhi-z-yavyvsya-ukrayinskyj-pereklad-spogadiv-pro-zustrich-petlyury-ta-pilsudskogo-u-vinnytsi/>

81. Seniów J. Działalność Józefa Piłsudskiego podczas I wojny światowej w opinii prasy krakowskiej (1914 – 1918). URL : file:///C:/Users/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%87/Downloads/PiS_2003_1_10_seniow.pdf

82. Пілсудський Ю. Мої перші бої : Мемуари / пер. з пол. О. Івасюк, А. Гончарук. Київ : Пропала грамота, 2021. 448 с.

83. Всесвітня історія [рівень стандарту]: підручник для 10 кл. закл. загальн. серед. освіти / Н.М. Сорочинська, О.О. Гісем. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2018. — 256 с. : іл.

84. Всесвітня історія [рівень стандарту]: підручник для 10 кл. закл. загальн. серед. освіти / Павло Полянський. Київ: Грамота, 2018. 256 с. : іл.

85. Навчальна програма для ЗЗСО «Історія України. Всесвітня історія» 10-11 класи (наказ МОН України від 03 серпня 2022 року № 698)

86. Полянський П. «Всесвітня історія 10 клас» (рівень стандарту). Київ: Генеза, 2018.

ДОДАТКИ**Додаток А***Юзеф Клеменс Пілсудський у дитячі роки*

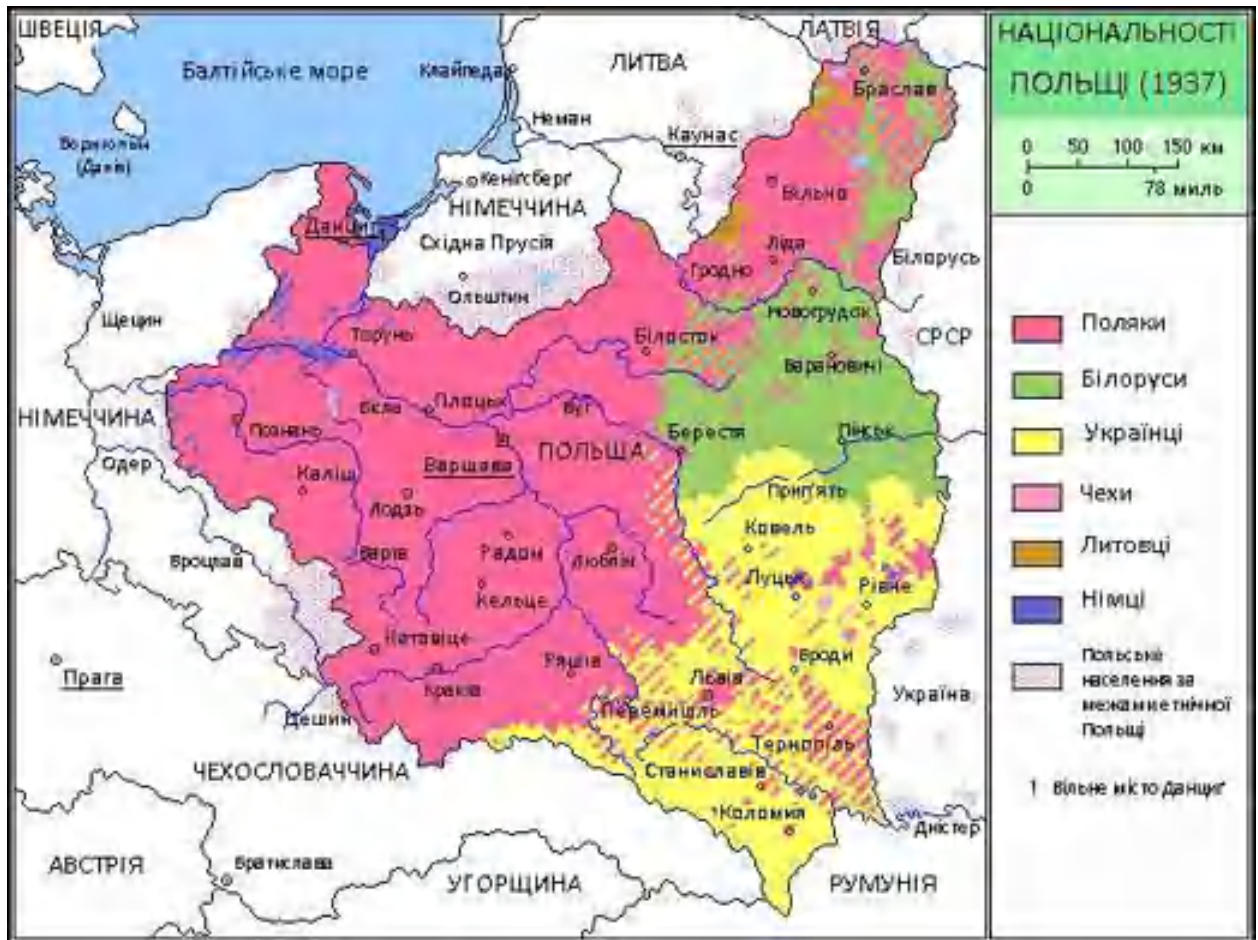
Юзеф Пілсудський з дружиною та доньками

Юзеф Пілсудський і Симон Петлюра, 1920 рік, Київ

Додаток Г

Кордони та національності Другої Польської Республіки у 1922-1937 роках

*Ю. Пілсудський на мосту через Віслу, зустріч з Президентом
Войцеховським, 12 травня 1926 р.*

